

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Katolická teologická fakulta

Katedra pastorálních oborů a právních věd

Liturgika

MUDr. Lucia Lešková

**OBŘADY UZAVÍRÁNÍ MANŽELSTVÍ V ŘÍMSKÉ A BYZANTSKÉ
KŘESŤANSKÉ TRADICI A V TRADICI ŽIDOVSKÉ.**

NÁSTIN SROVNÁNÍ.

Bakalářská práce

Vedoucí práce: ThLic. Mgr. Jan Kotas

Praha 2010

Mé poděkování patří zejména ThLic. Mgr. Janovi Kotasovi za jeho odborné vedení práce, všem konzultantům za pomoc při výběru literatury a všem přátelům za neustálé modlitby a podporu při psaní práce.

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně a v seznamu literatury a pramenů uvedla veškeré informační zdroje, které jsem použila.

V Praze dne 29. 6. 2010

Obsah

Obsah	2
ÚVOD	4
1. MANŽELSTVÍ A SVATEBNÍ OBŘADY Z POHLEDU BIBLE	6
2. ŽIDOVSKÉ SVATEBNÍ OBŘADY	8
2.1. Schéma dnešního svatebního obřadu	8
2.2. Vývoj obřadu židovské tradice.....	9
2.3. Objasnění jednotlivých částí a symbolů.....	9
3. SVATEBNÍ OBŘADY ŘECKÉ A ŘÍMSKÉ ANTICKÉ KULTURY	16
3.1. Schéma svatebních obřadů antické kultury.....	17
3.1.1. Svatební obřad antických Řeků	17
3.1.2. Svatební obřad antických Římanů	18
4. SVATEBNÍ OBŘAD BYZANTSKÉ KŘESŤANSKÉ TRADICE	20
4.1. Schéma dnešního svatebního obřadu	20
4.2. Vývoj obřadů byzantské tradice.....	21
4.2.1. Svatební obřady v období do 10. století	21
4.2.2. Svatební obřady v období po 10. století	23
4.2.3. Dnešní svatební obřady byzantské tradice.....	25
5. SVATEBNÍ OBŘAD ZÁPADNÍ ŘÍMSKÉ KŘESŤANSKÉ TRADICE	27
5.1. Schéma dnešního svatebního obřadu	27
5.2. Vývoj obřadů západní tradice	27
5.2.1. Obřady slavení manželství do 11. století.....	28
5.2.2. Obřady slavení manželství od 11. století.....	29
5.2.3. Obřady slavení manželství po 2. Vatikánském koncilu.....	31
6. NÁSTIN SROVNÁNÍ JEDNOTLIVÝCH SVATEBNÍCH OBŘADŮ	33
6.1. Svatební obřad v antickém období a jeho vliv na křesťanskou komunitu	33
6.2. Židovské slavení manželství a jeho odraz v křesťanském slavení.....	34

6.3. Podstatné prvky obřadu manželství	35
6.4. Nástin srovnání byzantské a západní tradice	37
6.5. Jednotlivé prvky/symboly a jejich výskyt ve všech třech tradicích	37
ZÁVĚR	44
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ	46
MALÝ SLOVNÍK.....	49
PŘÍLOHA 1 – Židovský obřad slavení manželství	50
PŘÍLOHA 2 – Obřad slavení manželství byzantské tradice.....	52
PŘÍLOHA 3 – Obřad slavení manželství západní tradice	55
Resumé.....	57
Annotation	58

ÚVOD

„Proto muž opustí svého otce a svou matku a přilne ke své ženě a budou jedním tělem.“ (Gn 2, 24)¹

Originální a staré jako křesťanstvo samo je spojení života a svátosti ve svátosti manželství, která je asi „nejpřirozenější svátostí“.² Dokonce i pro nevěřící představuje jakési znamení transcendentní skutečnosti lásky. V římsko-katolickém prostředí je ovšem slavena jiným způsobem než je tomu u řecko-katolíků.

Primárním cílem této práce bylo porovnat tyto dvě křesťanské tradice a zjistit v čem a proč se od sebe vzájemně odlišují. Vzhledem k tomu, že křesťanství ve svých počátcích značně čerpalo ze židovství, rozhodli jsme se pohled na manželské slavení rozšířit i o židovskou tradici. Při zpracovávání podkladů z těchto tří tradic jsme však nemohli opomenout alespoň malý exkurz do sekulární společnosti v období, ve kterém se formovalo křesťanství. Tak vznikl koncept, který poukazuje na prameny židovské, antické kulturu řecko-římskou a následně pokračuje výkladem byzantské a západní křesťanské tradice.

Práce si dává za cíl nastínit srovnání tří tradic: tradice židovské, byzantské a západní. Snaží se odpovědět na otázky např.: „Z čeho pramení rozdíl v používání jiných symbolů při liturgickém slavení svátosti manželství mezi křesťanskou byzantskou a západní tradicí?“, nebo „Proč je slavení byzantského obřadu spojené s korunováním, které v západní tradici nevidíme?“, „Kde je původ těchto obřadů?“, „Jaké prvky patří ke konkrétním obřadům jednotlivých tradic a jaký je jejich vzájemný vztah?“

Podíváme se nejdříve na manželství z pohledu Bible. Budeme hledat známky slavení již v biblických časech z toho, co se nám dochovalo v Písmu. Nahlédneme na obřady slavení manželství v minulosti, a to jak v židovství, tak i v antické kultuře řecko-římské. Prozkoumáme vývoj slavení obřad křesťanského manželství v byzantské a v západní tradici. Rozebereme si jednotlivé symboly, které se vyskytují v rámci obřadů slavení manželství.

¹ BIBLE: Písmo svaté Starého a Nového zákona (včetně deuterokanonických knih), *český ekumenický překlad*, Česká biblická společnost, Praha: 2007; dále jako ČEP.

² KUNETKA František: Úvod do liturgie svátostí, Karmelitánské nakladatelství, Kostelní Vydří, 2001, 46.

Ve vlastní práci se pokusíme o nástin srovnání jednotlivých částí a symbolů používaných při slavení manželství a pokusíme se zjistit na základě teoretického podkladu práce a popisu vývoje, zda je možné vystopovat jejich původ.

Primární pohled na slavení manželství a s tím spojené obřady jsme hledali v Bibli. Pracovali jsme s Českým ekumenickým překladem, ze kterého čerpáme i v textu použité citace. Pracovali jsme s liturgickými knihami, které se v současnosti používají v jednotlivých zmíněných tradicích. Zkoumali jsme i dokumenty a výroky magisteria, které souvisí s danou problematikou. Načerpali jsme z historie jednotlivých slavení tak, jak jsou zaznamenány v encyklopediích a přehledných mezinárodních slovnících a manuálech dostupných zejména v anglickém jazyku, ale pracovali jsme i s původními českými slovníky. Jednotlivé informace jsme ověřovali v dostupné české literatuře a porovnávali je s vhodnými internetovými zdroji.

Při práci s literaturou autorka osobně zkontaktovala představitele židovské obce v Praze a odborníky na židovskou tradici. Rovněž byl navázán kontakt a spolupráce s odborníky na byzantskou křesťanskou tradici jak v Čechách, tak na východním Slovensku.

Je nám od samého počátku práce zřejmé, že výraz „nástin srovnání“ plně vystihuje možnosti a rozsah srovnání slavení svatebních obřadů v tomto dílku. Kompletní a souhrnnější, nebo dokonce téměř vyčerpávající srovnání svatebních obřadů manželství, včetně rozboru jednotlivých liturgických částí napříč historií a napříč třemi námi zvolenými tradicemi vyžaduje letité zkoumání a významně převyšuje možnosti této práce.

1. MANŽELSTVÍ A SVATEBNÍ OBŘADY Z POHLEDU BIBLE³

Bible klade instituci manželství do samého ráje hned vedle soboty jako nejstarší ustanovení Boží. Manželství tedy je nejstarším Božím řádem.⁴ Smyslem manželství v Bibli je společenství a plození.⁵ Již na počátku Bůh říká, že není dobré, aby byl člověk sám. Primárním smyslem je společenství dvou vzájemně se doplňujících bytostí opačného pohlaví. Biblický koncept manželství je monogamní,⁶ a to i přesto, že v biblických časech nebyla polygamie zřídka.⁷

Obraz manželství se v Bibli vyskytuje velice často. V biblických časech bylo obvykle manželství domluveno rodiči.⁸ Bible však opisuje i romantické sňatky, které nebyly výjimečné.⁹ Bylo obvyklé se brát v rámci rodu, u levitů to bylo nevyhnutelné.¹⁰ Jisté druhy manželství – blízké příbuzenství, kněží, vdovy, rozvedení – byly zakázané.

Plodné manželství bylo považováno za požehnání, kdežto bezdětný stav manželů byl považován za tragédii a nedostatek božího požehnání – milosti.¹¹

I přesto, že téma manželství je v Bibli časté a jednotlivé opisy vztahu nebo postupu při získání nevěsty až detailní,¹² Bible o slavení spojeném se svatbou více méně mlčí. Najdeme v ní jen několik málo vágních referencí. V biblických dobách byla svatba doprovázena ustálenými obřady, jejichž stopy můžeme v Bibli vyčíst. Svatba byla čistě rodinnou záležitostí, spojenou snad s přísahou ženichovou, jíž byla manželská smlouva potvrzena.¹³ Svatební hody byly při svatbě ve starověku samozřejmostí.

Před svatebním dnem se nevěsta vykoupala¹⁴ a oblékla se do svatebního šatu.¹⁵ Při sledování opisu příběhu Jáкова vidíme, že nějaký způsob slavení byl přítomný již v dávných dobách, kdy Lában shromáždil všechny muže toho místa a uspořádal hody.¹⁶

³ Zpracováno podle APPLE Raymond: Marriage in the Bible, in SKOLNIK Fred: Encyclopaedia Judaica, Second Edition, Volume 13, Detroit: Thomson Gale with Keter Publishing House, 2007, 563–565

⁴ Svatba, in: NOVOTNÝ Adolf: Biblický slovník, Edice Kalich, Praha 1956, 1016.

⁵ Srov. ČEP Gn 2:18, 24 [...Není dobré, aby byl člověk sám. Učiním mu pomoc jemu rovnou...Proto opustí muž svého otce i matku svou a přilne ke své ženě a stanou se jedním tělem.]

⁶ Srov. Gn 2:24; Mudroslovné knihy nesou v sebe odkaz na monogamní vztah, srov. Př 12:4; 18:22; 19:14; 31:10–31; Ž 128; a jiné.

⁷ Srov. Sd 8:30; 2S 5:13; 1Kr 11:1–8 a jiné.

⁸ Srov. Gn 21:21; 24; 28:2.

⁹ Srov. Gn 29:20; Sd 14; 1S 18:20; 2S 11:2–4; 1Kr 2:17 a jiné.

¹⁰ Srov. Gn 38:9; Dt 25:5; Rt 3:12–13.

¹¹ Srov. Gn 8:17; 9:1,7; 13:16; 17–18; 22:7; 30:1–23; Ž 127:3–5; 128 a jiné.

¹² Srov. Gn 29:20; Sd 14; 1S 18:20; 2S 11:2–4; 1Kr 2:17 a jiné.

¹³ Srov. Ez 16: 8; Mal 2: 14; Tób 7: 12–16.

¹⁴ Srov. Júd 10:3n; Ez 16: 9; Ef 5: 26, kde sv. Pavel navazuje na tento zvyk.

¹⁵ Srov. NOVOTNÝ: op. cit., 1016.

Když se ale Jákob po zjištění, že byl oklamán, stěžoval Lábanovi, ten mu odpověděl, aby počkal a zůstal u Ley po celý svatební týden.¹⁷ Žádné detaily spojené se svatebním týdnem však Bible dále nezmiňuje. Obdobný koncept nacházíme u Samsona¹⁸ kde ženich dal hádanku třiceti družbům, na jejíž vyřešení měli jeho společníci sedm dní hostiny. Bible nám ukazuje, že svatební hodování trvalo sedm dní.

Dále Bible ukazuje, že procese se ženichem, tak i s nevěstou, byla provázena hudbou a byla centrální částí slavení svatebního obřadu.¹⁹ V Bibli taky vidíme i jinou skutečnost: a to, že důkaz o panenství ženy byl velice důležitý a byl součástí svatebního slavení.²⁰

Je rozumné se domnívat, že již v nejstarších dobách byl společný začátek života dvou lidí ve formě manželství provázen slavením; i když, jak je evidentní, bibličtí autoři mu nevěnovali významnější pozornost.²¹

Bible nás upozorňuje, že svatební slavení není jenom záležitostí v pozemském čase. Svaté Písmo začíná knihou Genesis a opisem stvoření, a to i stvořením muže a ženy jako Božího obrazu a počátkem jejich vzájemného společného života, a končí opisem Beránkovy svatby v knize Zjevení. Manželství slouží i jako obraz vztahu Boha k vyvolenému národu a následně k Církvi. Manželství je vhodným předobrazem svatebního obřadu mezi Beránkem a Jeho lidem.

Viděno optikou inspirace posvátných textů, Bůh nechává člověka v této oblasti slavení manželství napodobovat Jeho kreativitu a On sám pomocí posvátných textů připravuje svůj lid na slavení svatby Beránka.

¹⁶ Srov. Gn 29:22.

¹⁷ Srov. Gn 29:27.

¹⁸ Srov. Sd 14:12.

¹⁹ Srov. Ž 78:63; 1 Mak 9:39.

²⁰ Srov. Dt 22:15.

²¹ Srov. APPLE: op. cit., 565.

2. ŽIDOVSKÉ SVATEBNÍ OBŘADY

Bible nám tedy jenom nastínila, že obřady uzavírání manželství byly spojené se slavením, ale nedala nám již dostatečnou představu o tom, jak vypadalo samotné slavení v čase před Kristem. Z tohoto důvodu jsme se rozhodli sledovat židovské svatební obřady, jejich historii, vývoj a současnou formu slavení.

V židovském učení je manželství ideálním stavem pro člověka a je chápáno jako základní sociální instituce založena Bohem v čase stvoření²². Manželství je u Židů pokládáno za samozřejmé a je jedním z nejdůležitějších svátků v životě. Na každého muže se vztahuje povinnost (micva) založit rodinu a mít děti. I proto se manželství považuje za nevyhnutelné splnění micvy.²³

Teprve uzavřením manželství se Židé stávají skutečně plnohodnotnými členy Božího lidu, který má být zachován také skrze ně. Proto je sňatek událostí nejenom pro oba partnery, ale i pro celou obec, pro kterou je potvrzením naděje na trvání izraelského národa.²⁴

2.1. Schéma dnešního svatebního obřadu

„Středo- a východoevropští Židé, především ti, kteří obývali historická území dnešního Německa, Polska, Ruska, Litvy, Ukrajiny a také České republiky, jsou tradičně označovány jako Aškenázové. Jejich liturgie, náboženské i rodinné obřady se odlišují od druhého důležitého židovského kulturního okruhu, který představují především jihoevropští a částečně i západoevropští Židé, nazývaní Sefardové.“²⁵ Pro potřeby naší práce a i další komparace se budeme zabývat zvyky a obyčejí typickými pro Židy typu Aškenázi. Svatební zvyky jsou rozděleny historicky na dvě základní části. Jednou je zasnoubení a druhou sám svatební obřad.²⁶

²² Srov. Gen 29:22, 27.

²³ Srov. BECHER Mordechai: The Jewish wedding ceremony, in: Ohr Somayach /Marriage, <http://ohr.edu/1087> (19.2.2010), 1.; LUKÁČ Juraj: Manželstvo v právnych predpisoch východných katolíckych cirkví a v cirkvi latinskej (diplomová práce obhájená na Prešovské univerzitě) Prešov, 2007, 9.

²⁴ Srov. BAUMANN H.: Co by měl každý vědět o židovství, Kalich, Praha 2000, 70.

²⁵ VESELSKÁ Dana: Svatební obřady Aškenázských Židů – historie a současnost. In Folia Ethnographica 40, 2006, 107.

²⁶ Tamtéž.

Zasnoubení – šidukin (dnes již v obřadu svatebním)

1. *Kalabat Panim – přijímání hostí oběma snoubenci odděleně – na trůnu*
2. *Badeken – zahalení závojem*
3. *Tenaim – Rozbití talíře matkami snoubenců*

Svatební obřad:

1. *Pod chupou – kidušin (zasnoubení)
– nissuin (manželství)*
2. *Nevěsta obchází ženicha*
3. *Požehnání 1. číši vína a upití si z vína oběma snoubenci*
4. *Navléknutí prstenu ženichem na prst nevěsty – a proklamace*
5. *Čtení ketuby – manželské smlouvy*
6. *Požehnání 2. číši vína a čtení Sedmi požehnání*
7. *Rozbití číše od vína – tím končí veřejný obřad*

Svatební obřad tradičně pokračuje radostnou hostinou. Tím však veselí v židovské tradici nekončí. Po svatbě je dodržován tzv. svatební týden sedmi požehnání, v průběhu kterého ani ženich ani nevěsta nepracují.²⁷

2.2. Vývoj obřadu židovské tradice

Od biblických dob prošla podoba židovského náboženského sňatku pouze malými změnami. Model manželského svazku vychází z Tóry. Muž získává ženu a v nějaké hmatatelné podobě musí projevit svůj vážný a skutečný zájem a záměr ji získat. Původně to bylo věno nebo dar věnovaný ženichem rodičům nevěsty, později tuto funkci plnil hodnotný předmět (prsten, mince). Žena musela a pořád musí dobrovolně souhlasit, nesmí být ke sňatku nucena.²⁸

2.3. Objasnění jednotlivých částí a symbolů

Židovské svatební zvyky

Jednotlivé svatební zvyky jsou velmi variabilní a jsou závislé na židovské tradici té větve Židů, do které novomanželé patří. V dřívějších dobách předcházelo sňatku zasnoubení, jímž byla žena zákonně pokládána za vdanou a nevěra mohla být přísně potrestána.²⁹ Dnes jsou oba obřady spojeny v jeden.³⁰

²⁷ Srov. KAUFMAN Michael: After the wedding ceremony, http://www.myjewishlearning.com/life/Life_Events/Weddings/Liturgy_Ritual_and_Custom/After_the_Ceremony.shtml (19.2.2010), 2.

²⁸ Srov. VESELSKÁ: op. cit., 107.

²⁹ Srov. Mt 1:18m; L 2:5.

³⁰ Srov. APPLE: op. cit., 566.

Zasnoubení (šidukin)

V židovském zákoně je šidukin definovaný jako oboustranný slib mezi mužem a ženou o manželském sňatku v budoucnu a formulace podmínek sňatku (tenaim), za kterých se bude sňatek konat. Může být vykonán samotným mužem a ženou, nebo v zastoupení jejími rodiči. Říká se, že tomu, kdo vstupuje do manželství (kidušin) bez předchozího šidukin, hrozí větší náchylnost k neúspěchu manželství. Šidukin je jenom příslib závazku, ne závazek samotný.³¹

Akceptace daru nevěstou je považována za akceptaci budoucího sňatku, a tím pádem i již za počátek Kidušin, tj. zasnoubení v užším slova smyslu.³²

V některých oblastech (Židi Aškenázi) je zvykem, že matky obou budoucích novomanželů společně rozbijí talíř jako znamení vážného závazku. Tak jako talíř už nikdy nebude úplně funkční po jeho rozbití, tak ani vzájemný vztah dvou lidí.³³

Kabalat Panim

Je zvykem, že ženich a nevěsta se týden před svatebním obřadem nevidí. Zvyšuje to vzájemnou touhu a nadšení ze samotné události. I proto před svatebním obřadem ženich a nevěsta přijímají hosty ve svých domovech odděleně. Toto se nazývá „Kabalat Panim“. Židovská tradice přirovnává ženicha a nevěstu ke královskému páru. Nevěsta sedí na trůnu a tak přijímá své hosty. Ženich je obvykle obklopen hosty, kteří zpívají a přejí mu „Na zdraví!“³⁴

Badeken

Badeken je zahalení nevěsty závojem. Toto zahalení provádí ženich. Závoj symbolizuje skromnost a skutečnost, že jakkoli může být fyzická krása atraktivní, duše a charakter jsou vzácnější. Někde ženich zahalí tvář nevěsty provázen rodinou a přáteli v čase, kdy nevěsta sedí na trůnu. Závoj jí dá přes tvář na připomínku zahalení Rebeky před jejím sobášem s Izákem. Současně je to znakem, že ženich bude nevěstu šatit a ochraňovat.³⁵

³¹ Srov. APPLE: op. cit., 565.; DIAMANT Anita: Tenaim: The Conditions of Marriage, http://www.myjewishlearning.com/Life/Life_Events/Weddings/Liturgy_Ritual_and_Custom/Tenaim.shtml (19.2.2010), 2.

³² Srov. Tamtéž.

³³ Srov. DIAMANT: op. cit., 1.; VESELSKÁ: op. cit., 115.; NEZNÁMÝ Autor: *One page Guide to the Jewish Wedding*, <http://www.aiish.com/jl/l/m/48969841.html> (19.2.2010), 1. Dále v odkazech na citaci budeme uvádět pro přehlednost název díla, nikoli autora.

³⁴ Srov. *One page Guide to the Jewish Wedding*: op.cit., 1.

³⁵ Srov. BECHER: op.cit.,1.; *One page Guide to the Jewish Wedding*: op. cit., 1.

Svatební den

Svatební den je považován za osobní Jom Kippur (Den smíření) pro ženicha (Chatan) a nevěstu (Kallah), protože tento den, kdy se spolu spojí do „jedné, kompletní duše“, jsou jim odpuštěny všechny jejich předchozí provinění a chyby. Tak jako na Jom Kippur, tak i v den svatby se budoucí novomanželé postí. I stran oblečení má tento den stejnou symboliku, jelikož v čase svatebního obřadu má na sobě ženich kittel, tradiční bílou róbu, která se nosí na Jom Kippur.³⁶

Chupa

Samotný svatební obřad se koná pod oddavkovým baldachýnem – chupou. Je to lněný baldachýn, nesený čtyřmi tyčemi, symbolizující domov, který má budoucí pár vybudovat a vytvořit; je symbolem domova, který mají považovat za svatyni.³⁷

Je otevřený na všechny čtyři strany jako připomínka otevřeného stanu Abraháma a jeho ženy Sáry, kteří byli nezvykle pohostinní. Někde je obřad chupy v noci pod hvězdami jako připomínka Božího požehnání Abrahámovi, o tom, že bude mít velké potomstvo jako hvězd na nebi.³⁸

V čase svatebního obřadu pod chupou je zvykem v některých oblastech, že ženich ani nevěsta nemají na sobě žádné šperky. Symbolizuje to jejich oddanost jeden druhému jenom na základě toho, kdo a jací jako lidé jsou, ne na základě toho, co vlastní.³⁹

Pod chupu doprovází ženicha i nevěstu jejich rodiče. Pod chupou nevěsta obejde sedmkrát kolem ženicha jako symbol stvoření: tak, jak svět byl stvořen v sedmi dnech, i oni symbolicky tvoří stěny svého domova společně. Číslovka 7 je současně číslem plnosti a celistvosti, kterou můžou vytvořit jenom společně.⁴⁰

Nevěsta zůstává poté po ženichově pravici.

V čase svatebního obřadu se používají dvě číše s vínem. Víno je v židovské tradici symbolem radosti a je spojeno s modlitbou posvěcení (zvané Kiduš), která se čte v čase šabatu a o svátcích. Svatba se nazývá Kidušin – zasvěcení muže a ženy sobě navzájem. Z první číše vína se napije svatební pár po přečtení požehnání rabínem.^{41 42}

³⁶ Srov. One page Guide to the Jewish Wedding: op. cit., 1.

³⁷ Srov. BAUMANN: op. cit., 70.; One page Guide to the Jewish Wedding, op. cit., 1.

³⁸ Srov. One page Guide to the Jewish Wedding, op. cit., 1.

³⁹ Srov. Tamtéž; BECHER: op. cit., 3.

⁴⁰ Srov. One page Guide to the Jewish Wedding: op. cit., 1.

⁴¹ Srov. SIDUR Adir Ba-marrom: Modlitební kniha pro všední dny, šabat a svátky s paralelním českým překladem a komentářem, Bergman, Praha 2009, 125 – viz Příloha 1.

⁴² Srov. BAUMANN: op. cit., 71.; One page Guide to the Jewish Wedding, op. cit., 1.

V židovském zákoně **svatební obřad vrcholí** a je právoplatný až po tom, co ženich dá nevěstě hodnotný dar. Obvykle se jedná o prsten, který má být vyrobený z čistého zlata, bez ornamentů, bez drahokamů – tak aby symbolizoval i manželskou krásu v jednoduchosti. Ženich v přítomnosti nejméně dvou svědků vyhlásí před nevěstou, že tímto prstenem je mu zaslíbená podle zákona Mojžíšova a Izraele. Poté navlékne prsten nevěstě na prst (obvykle ukazováček pravé ruky). Podle židovského zákona je tento úkon ústřední částí celého svatebního obřadu a ze ženicha a nevěsty se stávají manželé.⁴³ Manželství je uzavřeno.

Ktuba⁴⁴

Následuje čtení Ktuby (manželské smlouvy) v aramejštině, která je předem sestavená a nyní i podepsaná. V ní jsou zdůrazněné povinnosti ženicha vůči nevěstě. Ženich v ní slibuje své ženě, že ji bude ctít, pracovat pro ni, starat se o její obživu, že ji bude živit, šatit, ochraňovat ji, že jí zabezpečí bydlení a postará se o její emocionální potřeby. Ochrana práv vdané ženy je tak důležitá, že svatební obřad není dokonán, dokud se tato smlouva nepodepíše. Smlouva je vlastnictvím nevěsty a obvykle je umělecky zdobená, protože si ji páry rámuji a věší si ji ve svých příbytcích. Žena i v minulosti měla mít kdykoliv přístup k této smlouvě. K tomu se může připojit i promluva. Oboustranný manželský slib, obvyklý při křesťanských oddavkách, židovství nezná.

Čtením ktuby je oddělena první část svatebních obřadů, zasnoubení – kidušin, od druhé části, manželství – nissuin.

Sedm požehnání⁴⁵

Sedm požehnání (ševa brachot) neboli „sedmero výroků požehnání manželství“ se čte hebrejsky nad druhou číši s vínem. Ševa brachot je tradičních sedm požehnání, která se říkají při svatebním obřadu a při svatební hostině.⁴⁶

Témata těchto požehnání vedou mladé manželé k uvědomění si víry v Boha Stvořitele světa, Vlastníka lásky a radosti a jediného Spasitele Židů. Obvykle je čte rabín nebo někdo, koho chce rodina uctít. Na závěr se novomanželé napijí vína z druhé číše. První požehnání se říká nad vínem, druhé a třetí k oslavě stvořitele, čtvrté jako dotvrzení

⁴³ Srov. APPLE: op. cit., 568.

⁴⁴ Srov. Tamtéž; BECHER: op. cit., 2.

⁴⁵ Zpracováno podle: SIDUR: op. cit., 125-127.; One page Guide to the Jewish Wedding, op. cit., 2;

GORDIS Daniel: Nissuin: The second of the two ceremonies, http://www.myjewishlearning.com/life/Life_Events/Weddings/Liturgy_Ritual_and_Custom/Nissuin.shtml (19.2.2010), 1–2.

⁴⁶ Srov. Příloha 1.

stvoření člověka k obrazu Božímu, páté vyjadřuje naději, šesté přání, aby štěstí novomanželů bylo stejné jako štěstí prvních lidí v Gan Eden (Rajské zahradě), a sedmé se říká na oslavu Boha, který stvořil manželské štěstí.⁴⁷

Těchto sedm požehnání následujících ihned po svatbě je nazýváno Ševa brachot a ta jsou opakována po každém jídle, kterého se účastní oba novomanželé.⁴⁸

Překvapivé na sedmi požehnáních je to, že se nesoustřeďují na lásku, ale tématem je stvoření. S výjimkou jedné prosby (šesté v českém překladu) se celé liturgie sedmi požehnání obrací na Boha. Téma stvoření hraje několik důležitých rolí v samotném obřadu. V první řadě koreluje s židovským chápáním manželství jakožto přirozeného stavu, kde manželstvím si člověk/dvojice konečně najde svůj řád. Za další poukazuje na manželství jako na stálé pokračování Božího díla stvoření.⁴⁹

Součástí požehnání je již fakt, že se vztahuje na ženichy a nevěsty, muže a ženy s nadčasovou platností. Tedy manželská dvojice nesymbolizuje jenom Adama a Evu, ale i muže a ženy v nově vybudovaném Jeruzalému, spasenému v mesiánských časech. V obou případech se dvojice ocitá v nadčasovém vnímání, v přímém vztahu Boha a izraelského lidu.

Sedm požehnání se opakuje na slavnosti ještě jednou. Podruhé se spojí víno z číše ženicha a nevěsty v jednu číši (jiná číše – třetí), ze které dále pak dvojice pije.⁵⁰ Požehnání se pak recituje dalších sedm dní, kdykoliv je přítomna alespoň jedna osoba, která nebyla přítomna předtím.⁵¹

Rozšlápnutí číše

Skleněná číše se položí na zem a ženich ji rozšlápně nohou.

Tradiční výklady rozbití skleněné číše spojují vznik zvyku s incidentem, který je zaznamenán v Talmudu, při kterém Mar, syn Raviny, a Rave Ashi úmyslně rozdrtili drahocennou číši na svatbě jejich syna, aby tak zastavili hlučnou oslavu a tanec.⁵²

Vysvětlení, které se častěji slyší dnes, se soustřeďuje na váženější téma: vysvětluje, že rozdrčený pohár symbolizuje památku zbořeného chrámu. Je vyjádřením smutku nad zničeným jeruzalémským chrámem a slouží jako symbol identifikace mladého páru s duchovním a národním dědictvím židovského národa. Židi i při největší události radosti

⁴⁷ Srov. Příloha 1.

⁴⁸ Srov. Příloha 1.

⁴⁹ Srov. Příloha 1.

⁵⁰ Srov. Příloha 1; KAUFMAN: op. cit., 2.

⁵¹ Srov. Příloha 1.

⁵² Srov. GORDIS: op. cit., 3.; ADLER Cyrus, GRUNWALD Michael: Marriage Ceremonies, in: The Jewish encyclopedia, Volume VIII, Leon-Moravia, Funk and Wagnalls, 1904, 338.

podle slov žalmisty „dávají Jeruzalém nad svou největší radost“, a proto si chtějí i v čase největšího veselí a radosti připomínat jeruzalémský chrám.⁵³

Rozšlápnutí číše připomíná Židy i nežidy, kteří nemají náboženskou svobodu a možnost oslavovat a projevovat se veřejně.⁵⁴ Více mystickým vysvětlením je přirovnání skleněné číše k manželskému páru: číše, když je rozbitá, se již ze svého stavu nedostane, a tedy zůstává rozbitá, tak i manželský pár se ze svého stavu nedostane, ale zůstává manželským párem.⁵⁵

Obvykle je to závěr obřadu (někde se čtení ktuby může s rozšlápnutím skleněné číše prohodit – podle geografické zvyklosti), po kterém shromáždění zvolá: „Mazal tov“, co znamená: „Hodně štěstí!“ a za všeobecného nadšení mladý pár opouští chupu.⁵⁶

Yichud

Ne všude je zvykem, že mladý pár následně odchází do tzv. yichudu, místnosti, kde je ponechán chvíli o samotě. Zde obvykle končí jejich půst. Je pro ně připravené malé občerstvení a oba dva se můžou po celém dni půstu posílit malým jídlem.⁵⁷ Čas dvojice strávený separátně bezprostředně po svatebním obřadu se považuje za konzumaci manželství.⁵⁸

Svatební hostina⁵⁹

Je povinností (micva) hostů udělat novomanželům v jejich svatební den radost. Proto hosté účastníci se svatební hostiny hrají a tancují k rozveselení svatebního páru. Není neobvyklé sledovat žongléry, akrobaty nebo pojídače ohně přímo z řadů svatebčanů. Po hostině se modlí modlitba po jídle (Birkat hamazon) a opět se přečte sedm požehnání.

Svatební týden sedmi požehnání

Slavnostní obyčej, které začínají hostinou, trvají při prvních sňatcích sedm dní. Je tomu tak na památku toho, že Lában ponechal Jákoba (v daném čase) pracovat ve svém

⁵³ Srov. BAUMANN: op. cit., 71.; GORDIS: op. cit., 3.; One page Guide to the Jewish Wedding, op. cit., 2.

⁵⁴ Srov. GORDIS: op. cit., 3.

⁵⁵ Srov. Tamtéž.

⁵⁶ Srov. One page Guide to the Jewish Wedding: op. cit., 2.

⁵⁷ Srov. Tamtéž.

⁵⁸ Srov. VESELSKÁ, op. cit., 116.

⁵⁹ Srov. One page Guide to the Jewish Wedding, op. cit., 2.; APPLE: op. cit., 566.

domě sedm let za Leu a dalších sedm let za Ráchel. V průběhu tohoto sedmidenního období byl ženich povinen odevzdat nevěstě věno, a tím splnit manželskou smlouvu.⁶⁰

Týden po svatbě je zvykem, že příbuzní a přátelé hostí novomanžele. Tento týden se nazývá týdnem sedmi požehnání, protože na závěr každé hostiny se čte sedm požehnání. Jak již bylo řečeno, sedm je číslo, které v židovství symbolizuje dokončení a dovršení. Traduje se, že tento zvyk byl zaveden Mojžíšem a sahá až do patriarchálních dob, protože Jakub též slavil svou svatbu sedm dní. Novomanželé slaví celý týden po svatbě, v průběhu kterého vůbec nepracují. V případě, že se jedná o druhý manželský sňatek, nepracují tři dny.⁶¹

Sedm požehnání se recituje, kdykoliv je přítomna alespoň jedna osoba, která nebyla přítomna předtím. Na každém společném jídle pro novomanžele po dobu následujících sedmi dnů je potřeba minimálně 10 dospělých (v ortodoxních komunitách mužů), z nichž alespoň jeden nebyl přítomen na svatbě a ani na předchozím „ševa brachot“. Takovému shromáždění deseti se říká minyan. O šabat se samotná nevěsta považuje za „novou osobu“.⁶²

Aktuální obřad židovského slavení v příloze 1 je silně zachován ještě z tradičních dob. V našich zemích se má za to, že tradiční židovské slavení bylo dáno i silnou ukrajinskou židovskou komunitou, která si svou tradici silně chránila.⁶³ A díky tomu, se židovské svatební slavení dnešní doby v mnohém neliší od slavení v minulosti. Nakolik rané křesťanství čerpalo z židovské tradice, je na místě se zde domnívat, že vliv na formu svatebního obřadu v křesťanské tradici bude mít i tradice židovská.

⁶⁰ Srov. BAUMANN: op. cit., 71.; KOMARNIK Peter: Základné sväté tajiny pravoslávnej cirkvi (Teologicko-praktický výklad), Vysokoškolské učebné texty UPJŠ Košice, Pravoslávna bohoslovecká fakulta Prešov, 1996, 132.

⁶¹ Srov. One page Guide to the Jewish Wedding: op.cit., 2.; KAUFMAN: op. cit., 2.; Příloha 1.

⁶² Srov. GORDIS: op. cit., 2.; KAUFMAN: op. cit., 2.

⁶³ Srov. VESELSKÁ: op. cit., 116.

3. SVATEBNÍ OBŘADY ŘECKÉ A ŘÍMSKÉ ANTICKÉ KULTURY⁶⁴

Již máme představu o slavení manželství v židovské tradici. Vzhledem k tomu, že křesťanství se vyvíjelo v období rozmachu římské říše, nahlédneme, jak tento obřad uzavírání manželství byl slaven v řecké a římské antické kultuře.

Moderní zásnuby odpovídají antickému svatebnímu obřadu slavenému v rámci rodiny nebo klanu a obřad manželství odpovídá slavení v kmeni, které jako jediné dávalo právo na manželské soužití.

Ve 4. století Konstantin změnil jednoduchou svobodu uzavřít manželství v právní akt s konsekvencemi v případě, že by si to jeden z manželů rozmyslel. Konstantin včlenil darování předsvatebních darů do zákonů v občanském právu.

Křesťanský svatební rituál před 4. stoletím byl v částečné souhře s řecko-latinskou kulturou. Zvláště viditelné to je v Římě, kde řecko-latinská kultura dokázala infiltrovat nejen do každodenního života prvních křesťanů, ale i do speciálních momentů jejich života. V první řadě se to týkalo nejdůležitějších zvyků společnosti, a to zvláště těch, které byly spojené s manželstvím.

V řecké kultuře znamenal obřad zasnoubení setkání mezi „žadatelem o ruku“ a otcem dívky. Jednalo se nejen o formální setkání a domluvení svatebních formalit, ale hlavně šlo o dohodnutí věna. Tím, že víme, že Řekové převzali od Féníčanů (Semitů) písmo v 9. století před Kristem, lze předpokládat, že rovněž i obřad zásnub s odevzdáním části věna je právě semitského původu.

Tento element věna nalezneme i v prvních rituálech latinské církve. Věno je jakoby předplacením si budoucí nevěsty a zůstává jejím majetkem. Manžel má jenom právo na jeho spoluužívání.

Slavení zásnub

U Římanů stejně jako u Židů nebo Řeků bylo zvykem slavit zasnoubení. Římané je ale slavili přesnější a legálnější formulí. Hlavy obou rodin se sešli k tzv. stipulatio, což v tamní době znamenalo oficiální setkání, při kterém se podepisovala právní smlouva. Při

⁶⁴ Zpracováno podle: NOCENT Adrien, O.S.B.: The Christian Rite of Marriage in the West, in: CHUPUNGCO Anscar: Handbook for liturgical studies, Sacraments and Sacramentals, A Pueblo Book, The Liturgical Press, 2000, 274–301.

setkání budoucího ženicha s otcem budoucí nevěsty byl rovněž předán i peněžitý dar budoucího ženicha pro budoucí nevěstu.

Majetnější rodiny slavili zasnuby větší oslavou – banketem. I když zasnoubení bylo spíše otázkou peněžitého daru, formulace otázky „Slibuješ?“, kterou se obvykle ptal otec budoucí nevěsty s odpovědí budoucího ženicha „Slibuji“ představovala slib. Později se k tomu připojilo spojení pravic obou snoubenců – tzv. *dexterarum iunctio*, o kterém máme zmínky z prvního století před Kristem.

Nalézáme i zmínku o zaslání železného prstene od budoucího ženicha pro nastávající nevěstu. Prsten byl však čistě železný, bez jakýchkoliv drahých kamenů.

Zasnuby v antické kultuře měly stejný význam jako zasnuby v židovské tradici.

3.1. Schéma svatebních obřadů antické kultury

I když slavení zasnub (jak jsme si již popsali a schematicky ukazuje schéma níže) bylo velice podobné v kultuře římské a řecké, slavení obřadu manželství mělo přece jenom svoje specifické prvky, které dále v textu popíšeme odděleně.

Schéma zasnoubení v antické kultuře:

1. *Setkání žadatele (budoucího ženicha) s otcem budoucí nevěsty*
2. *Slib*
3. *Spojení pravic snoubenců*
4. *Zaslání železného prstene budoucí nevěstě*

3.1.1. Svatební obřad antických Řeků⁶⁵

Život antických Řeků byl silně spjat s prožíváním jejich náboženství. Proto i celý obřad manželství začínal právě obětováním božstvům spojeným s manželstvím (Zeus, Apollo, Hera, Artemis, Afrodita).

Obětování bylo obvykle úlohou otce nevěsty. Později to bylo úlohou kněze nebo kněžky. Na hostině, která následovala po tomto obřadu, měli oba snoubenci na hlavách koruny z kovu nebo zelené věnce. V pozdních večerních hodinách po hostině byla nevěsta svým otcem odevzdána ženichovi. To v sobě opět zahrnovalo korunovaci obou snoubenců a průvod svatebčanů se svítilnami až k domu ženicha za radostného zpěvu a hudby. Rodiče ženicha (čekající v domě ženicha) přivítali nevěstu, kterou opět korunovali. Tentokrát byla

⁶⁵ Srov. NOCENT: op.cit., 277.

koruna z ovoce – z datlí a ořechů symbolizujících plodnost a prosperitu. Oba novomanželé držíce se za ruce udělali společně okruh kolem rodinného krbu. Poté byli novomanželé odvedeni rodiči, příbuznými i celým průvodem do pokoje ženicha, kde společně jedli kdoule (ovoce), symbol plodnosti. Ženich posléze uvolnil nevěstě pásek. Přítomní hosté okamžitě na to začali hlasitě křičet, aby odplašili zlé duchy. Tímto svatební obřad skončil, svatebčané nechali svatební pár o samotě.

Schéma svatebního obřadu:

1. *Obětování božstvům*
2. *Hostina s korunovací*
3. *Odevzdání nevěsty*
4. *Příchod do ženichova domu*
5. *Krátké slavení a uvolnění pásku nevěsty*

Symbol korunovace byl v antickém Řecku silně vnímán jako symbol prosperity, kralování, plodnosti. V průběhu svatebního obřadu je svatební pár (nebo jenom nevěsta) několikrát korunován.

3.1.2. Svatební obřad antických Římanů

Římané slavili svatební obřad obdobně jako Řekové. Ale jak již bylo zmíněno, veškeré obřady byly více svázané s jurisdikcí.

Den před obřadem zasvětila budoucí nevěsta svoje hračky a dívčí šaty bohu Lares. Oblékla si tzv. tunicu rectu, rovné dlouhé bílé šaty, které byly převázané v pase vlněným provázkem. Vlasy měla učesané do šesti copánků, které byly protkané červenými i bílými stužkami. Budoucí nevěsta měla na hlavě tzv. flammeum – ohnivě rudý závoj a korunu z květů, které si sama nasbírala.

*Samotný svatební obřad mohl být slavený ve dvou různých verzích:*⁶⁶

A. Slavnost nazývána *confarreatio*, která byla nejdříve slavena jenom zámožnými rodinami, pozůstávala ze společného jedení koláče z bílé mouky (*farro*), který byl předem obětován božstvu Jupiterovi.

Kněz obětoval oběť Jupiterovi v některém z jeho chrámů. Na oběti mělo být přítomno deset svědků. Hostina v domě nevěsty začínala v 5 hodin odpoledne. Celou

⁶⁶ Srov. NOCENT: op.cit., 277-278.

svatbu měl na starosti stařešina svatby – tak jak to vidíme i na svatbě v Káně.⁶⁷ Hosté měli na hlavách věnečky z květů. V průběhu modlitby, kterou odříkával kněz, se oba snoubenci posadili na dva stolečky, které byly spojené, a oba dva byli přikryti závojem. Lze předpokládat, že tento obřad byl převzatý ze židovství a symbolizoval chupu.

Důležitý obřad *dexterarum iunctio* se již konal u obřadu zasnub a nezdá se, že by byl u svatebního obřadu opakován.

Po hostině byla nevěsta ženichem odvedena do ženichova domu, kde byly veřejně dveří natřeny sádlem a ozdobeny vlněnými stužkami. Nevěsta po překročení prahu byla odvedena do pokoje pro nevěstu, kde ji na postel uložila či posadila hospodyně nebo matka. Záhy k ní přistoupil ženich, který jí uvolnil pásek, a všichni hosté odešli.

Na druhý den si nevěsta oblékla šaty vdané ženy a poté, co obětovala božstvům Laresovi a Penatesovi, pokračovala svatební hostina.

B. Slavnost nazývaná *coemptio* byla jednodušší. Žadatel o ruku dívky složil sumu peněz rodině nevěsty před minimálně pěti svědky. Ostatní obřady byly velice podobné, ale ve skrovnějším duchu.

⁶⁷ Srov. J 2:8.

4. SVATEBNÍ OBŘAD BYZANTSKÉ KŘESŤANSKÉ TRADICE⁶⁸

Liturgickou tradicí, kterou jsme si v rámci východních křesťanských tradic vybrali a o které budeme dále uvažovat, bude tradice byzantská. Dostáváme se tak k pro naši práci podstatné tradici, kterou se následně budeme snažit porovnat se západní křesťanskou tradicí. Jako základní literární zdroje jsme identifikovali manuál liturgických studií, kde je obřad byzantského slavení a jeho vývoj detailně rozepsán, liturgická kniha Malý Trebník užívaný na Slovensku, jako i její zatím neoficiální česká verze a dosud nepublikovaná práce o manželství v byzantské liturgii od místního odborníka na danou problematiku.

Tak, jak jsme měli možnost vysledovat v židovství a v antickém období, a jak je tomu i doposud v orientální tradici, obřad svátosti manželství se v byzantské tradici skládá ze dvou obřadů. První se nazývá „zásnuby“ či „závazek vdát se“ a druhý „korunovace“ či „venčanie“ původně nazýván „manželství“ v užším slova smyslu.

Dříve se celý první obřad odehrával v předsíni kostela odděleně od druhého obřadu. Toto oddělení trvalo i několik dní nebo měsíců. V dnešní době se někdy se obřad zasnub buď celý, nebo jeho část odehrává jako dříve v předsíni kostela nebo u vchodu do kostela a někdy se oba obřady odehrávají v kostele před soleou nebo před ikonostasem.

4.1. Schéma dnešního svatebního obřadu

I když se dnešní obřad slavení svátosti manželství nerozděluje na část zasnub oddělenou časem i prostorem od vlastní korunovace, z didaktických a praktických důvodů pro potřeby této práce to uvedeme odděleně.

Zásnuby:

1. *Přivítání snoubenců*
2. *Kněz uděluje požehnání nad skloněnými hlavami*
3. *Modlitba*
4. *Předání prstenů*
5. *Modlitba*
6. *Požehnání pravicím snoubenců*
7. *Závěrečná modlitba*

⁶⁸ Zpracováno podle: MRŇÁVEK Tomáš: *Manželství v byzantské liturgii*, Nepublikováno. S laskavým souhlasem autora, 1–5.; PARENTI Stefano: *The Christian Rite of Marriage in the East*, in: CHUPUNGCO Anscar: *Handbook for liturgical studies, Sacraments and Sacramentals*, A Pueblo Book, The Liturgical Press, 2000, 255–274.; *Postup při korunování manželů*, in: Malý Trebník, Ruthenska recenze, I. část, Petra, Prešov, 2006, 57–88.

Korunovace:

1. *Modlitba*
2. *Otázky kněze o splnění podmínek pro manželství*
3. *Prosby – modlitba*
4. *Vlastní slib snoubenců*
5. *Spojení pravic*
6. *Korunovace*
7. *Čtení z Písma – liturgických textů*
8. *Prosby*
9. *Posvátný tanec*
10. *Závěrečná modlitba – žehnání knězem*
11. *Žehnání číše s vínem a předání číše, eventuálně rozbití číše*

4.2 Vývoj obřadů byzantské tradice⁶⁹

Vývoj slavení svátosti manželství v byzantské tradici lze rozdělit do tří základních skupin to tak, jak jsou následovně popsány:

A) cca do 10. století: svatební obřad v rodičovském domě

počínající účast kněze: požehnání nevěsty, mše svatá

B) od 10. století: svatební obřad před tváří církve

první jasný náznaky samotného svatebního obřadu

po obřadu následuje mše svatá a požehnání nevěsty

C) dnešní svatební obřady: slavení svátosti manželství

požehnání, které je rozšířené na oba novomanžele

V následující části se detailněji budeme zabývat jednotlivými historickými obdobími a pokusíme se poukázat na základní zlomové momenty, které se odrazily ve formě slavení svátosti manželství tak, jak je nám známa v dnešní době.

4.2.1. Svatební obřady v období do 10. století⁷⁰

Pre-euchologické období

V byzantském světě stejně jako v římském světě křesťanská církev nevěnovala manželským zákonům zvýšenou pozornost. Manželství se považovalo za záležitost státu.

⁶⁹ Srov. PARENTI: op. cit., 255, 259, 269.

⁷⁰ Srov. PARENTI: op. cit., 256.

Z listů sv. Řehoře Naziánského (4. století) se dozvídáme, že některé křesťanské rodiny požadovaly svatební korunovaci od svého kněze, ale on sám se domníval, že by tento obřad měl být vykonáván otcem. V jednom ze svých listů píše (r. 383), že by se rád zúčastnil svatebního obřadu a „spojil ruce obou snoubenců, aby je tak připojil k ruce Boží“. Zde vidíme přímý odkaz na *dexterarum iunctio* z římského práva.

Korunovace byla dlouho považována za pohanský rituál, kterého je dobré se vyvarovat, ale Jan Zlatoústý interpretoval korunovaci jako symbol vítězství nad žádostivostí.

Koncem 6. století bylo povinností patriarchy provádět korunovaci v případě královských svateb. Celebrant prováděl spájení rukou (*dexterarum iunctio*), korunovaci a rozdělování „božsko-lidských tajemství“ – což bylo svaté přijímání.

Do 8. století mohlo být manželství uzavřeno na libovolné půdě; ale od 9. století se novelou Lea VI. (886–912) stává požehnání Církvi povinné a je dále specifikované jako požehnání biskupem, případně knězem se svolením biskupa.

Svatební obřady v Euchologii Barberini

Euchologie Barberini je kniha ritů pravoslavné církve z konce 8. století, ve které je poprvé zmínka o svatebním rituálu. Zde nabízíme schématický náhled na obřad:

Zásnuby:

- 1. Modlitba „předsedajícího“ zásnubám*
- 2. Modlitba nad skloněnými hlavami*

Svatební obřad:

- 1. Přímluvy jáhna*
- 2. Modlitba „předsedajícího“ svatebnímu obřadu*
- 3. Svatební korunovace a spojení pravic*
- 4. Modlitba nad skloněnými hlavami*
- 5. Modlitba nad společnou číši*
- 6. Svaté přijímání*
- 7. Propuštění*

Struktura obou obřadů je velice jednoduchá, ale dává vznik mnohým otázkám ohledně interpretace. Podle některých odborníků je požehnání číše před svatým přijímáním nejasné. Obvykle souhlasí s interpretací, že se jedná o kalich s eucharistickým vínem. Ale dva antické provinční dokumenty z konce 10. století interpretují společnou číši/kalich odlišným způsobem. V těchto záznamech je tato modlitba po propuštění – na konci svatebního rituálu, což je vyjádřením dodatkových, případně novějších rituálů a modliteb.

Zdá se, že tyto dokumenty jsou starší než Barberiniho, a společná číše tak zůstává jednoduchým kalichem s vínem, který byl požehnán.

4.2.2. Svatební obřady v období po 10. století⁷¹

Svatební obřady Konstantinopoli v období 10.–14. století

V průběhu tohoto období zanechalo civilní právo hlubokou stopu na křesťanském slavení manželství v Byzancii. Ve společenství křesťanů se rovněž vyvíjelo i chápání významu zasnub a svatebního obřadu jako takového. V raných obdobích se již zasnubami považoval svazek obou manželů za uzavřený a oba zahájili společný manželský život. Slavení svatebního obřadu se mnohdy vynechávalo. Synodální texty z 10. století silně zdůrazňují závazky manželství po zasnubách, hlavně co se týče dědictví. Tento příkaz byl potvrzen 16. dubna 1066 patriarchou Janem VII. a civilní autoritou, císařem Nicephorem Bolonijským, ještě v lednu 1066. V roce 1066 patriarcha Jan VIII. předsedal synodě, která vyhlásila jurisdikční rovnost mezi zasnubami a manželstvím. To bylo následně potvrzeno v roce 1084 císařem Alexem I.⁷²

V 11. století patriarcha Konstantinopole Monomachus (1042–1055), prosadil, že svatební požehnání je vyhrazené biskupovi nebo knězi se svolením biskupa. Veškeré honoráře kněz po svatbě musel předat biskupovi.

Z daného období máme zachovaný svatební ritus „pro vladaře a ostatní“ (kopie z Konstantinopole r. 1027 – pořízena ze slavného euchologionu Paris Coislin 213), který patřil presbyterovi Strateghiovi.

Obřad zasnub pro vladaře a ostatní:

1. *Přímluvy jáhna*
2. *Modlitba „předsedajícího“ zasnubám*
3. *Modlitba nad skloněnými hlavami*
4. *Výměna prstenů*
5. *Propuštění – snoubenci opouštějí kostel*

Svatební obřad:

1. *Vstup do kostela se zpěvem žalmu 127*
2. *Přímluvy jáhna*
3. *Modlitba „předsedajícího“ svatebnímu obřadu*
4. *Svatební korunovace a spojení pravic*
5. *Modlitba nad skloněnými hlavami*
6. *Modlitba nad společnou číši*
7. *Svaté přijímání*

⁷¹ Srov. PARENTI: op. cit., 259.

⁷² Srov. PARENTI: op. cit., 259-260.; KOMARNIK op. cit., 133.

8. Propuštění

V Euchologion je obřad zasnub zařazen hned po eucharistické liturgii. Celebrant, biskup, je ve svatyni a ti, kteří chtějí být zasnoubeni, stojí před *cancellum*, muž vpravo, žena vlevo. Prsteny jsou uloženy na levé straně oltáře: zlatý pro ženicha a železný pro nevěstu. Celebrant udělá třikrát znak kříže nad hlavami snoubenců, zatímco jáhen čte přímluvy – krom jiného i za jejich budoucí děti.

Poté následovaly dvě modlitby (podle Barberiniho) a celebrant podal prstýnky, které si zúčastněné strany vyměnily. Celebrant nakonec spojil pravice snoubenců a ti odcházeli ruku v ruce. Tím byl obřad zasnoubení zakončen.⁷³

Svatební obřad v pravém slova smyslu není uveden nějakým titulem nebo novou rubrikou, ale větou: „V případě, že chtějí být v tom samém čase i korunováni.“ I na základě toho lze chápat, že v civilním právu byly zasnuby ekvivalentní svatebnímu obřadu.

Adaptace této skutečnosti vyznívá trochu neobratně, když zjistíme, že snoubenci poté, co se zasnoubili přede dveřmi chrámu, vcházejí středem kostela s průvodem s kadidlem a za zpěvu žalmu 127 a opět se staví před *cancellum*. Mezitím byly na oltář položené eucharistické dary, dvě koruny a číše naplněná vínem. Poté, co jáhen odrecitoval přímluvy, celebrant se modlí modlitbu svatební korunovace, případně se používal text žalmu 8:6b. Následovalo spojení pravic a modlitba nad skloněnými hlavami, kterou se druhý obřad ukončil.

Eucharistie měla charakter podobný obřadům z Velkého pátku v římské liturgii. Sestávala z modlitby *Otče náš*, elevace, *Svatý, svatý* a přijímání snoubenců. Poté celebrant posvětil číši s vínem a dvojice se z něj třikrát napila. Na závěr se číše vrátila, nebo rozbila. Novomanželé opustili kostel.

V Euchologionu ze 14. století na závěr celebrant blahopřeje novomanželům, inspirován textem F(p) 4:4–6, 9.

Provinční svatební obřady v 10.–15. století⁷⁴

Ve všech křesťanských rodinách je historie svatebního obřadu primárně spjatá s lokální tradicí. Není tomu jinak ani v byzantské tradici, ve které jsou individuální euchologické, folklórní a rituální detaily vloženy různým způsobem a v různé míře úspěšnosti do standardního ritu Konstantinopole – buď v „před-ikonoklastickém“ období (Barberini) nebo v „po-ikonoklastickém období“ (Coislin 213). Je prakticky nemožné zde

⁷³ Srov. PARENTI: op. cit., 260-261.; KOMARNIK, op. cit., 138-140.

⁷⁴ Srov. PARENTI: op. cit., 262-263.; KOMARNIK, op. cit., 138.

popsat jednotlivé svatební rituály, protože je jich skoro tolik, kolik existuje dochovaných svatebních manuskriptů.

4.2.3. Dnešní svatební obřady byzantské tradice⁷⁵

Při zpracování slavení dnešního obřadu manželství byzantské tradice jsme čerpali z Malého Trebníku vydaného prešovským exarchátem, který se opírá o Ruthenskou recenzi a z jeho české verze, zatím neschválené.

Svátost manželství se má většinou slavit po svaté liturgii, protože manželé pak po svatbě přistupují ke svatému přijímání.⁷⁶

Na oltář se mají položit dva prsteny a dvě koruny. Stříbrný prsten určený nevěstě je položen na pravou stranu z pohledu na oltář z lodi a zlatý určený ženichovi na levé straně. Žena měla podle tradice dostat prsten zlatý na znamení křehkosti a čistoty a muž železný na znamení síly.

Podobně jako prsteny se na oltář položí i koruny. Koruny jsou většinou kovové a různě zdobené. Každý kostel by měl mít dvě. Používají se pro všechna manželství. Mohou se užívat i věnce, ty jsou z větviček vavřínu, olivovníku, nebo pomerančových květů (v Řecku), které si pak manželé zavěsí nad manželské lože a tam mají být až do smrti na znamení, že svazek může ukončit pouze smrt. Podle některých by se na oltář měl položit kalich s eucharistií na znamení, že se manželství uzavírá v Boží přítomnosti; zejména však proto, že z něho by pak měli snoubenci přijímat.

Často se však postupuje tak, že na tetrapod (stolek) před svatyní ideálně uprostřed kostela se připraví prsteny, koruny, kříž, evangeliář a dvě zapálené svíce. Na obou bocích tetrapodu mohou být svícny. Před tímto tetrapodem se konají oba obřady, nebo aspoň korunovace.

Již z pohledu historie vidíme, že první svatební obřad byl konstitutivní – podstatný pro uzavření manželství (na úrovni rodiny a rodu), nerozlučitelný a trvalý, ale neumožňoval snoubencům společné soužití. Druhý obřad byl důležitý pro společnost a umožňoval snoubencům, aby spolu začali manželsky žít. Korunování vyjadřuje spojení, odevzdání, či takřka odění se do druhého (přepásání druhým). Původně se koruny měly snímat až osmý den na znamení, že od toho momentu lze zahájit manželský život. Snoubenci měli chodit do kostela po osm dní na bohoslužbu a pro požehnání. Symbolika

⁷⁵ Srov. MRŇÁVEK: op. cit., 1–5; Příloha 2.

⁷⁶ Srov. MRŇÁVEK: op. cit., 1.

osmi dnů je analogická křtu, kdy neofyté navštěvovali eucharistickou bohoslužbu, a stávali se tak tajemným tělem církve.

5. SVATEBNÍ OBŘAD ZÁPADNÍ ŘÍMSKÉ KŘESŤANSKÉ TRADICE⁷⁷

5.1. Schéma dnešního svatebního obřadu

V poslední kapitole pojednávající samostatně o západní římské křesťanské tradici se pro její zpracování budeme hlavně opírat o pro nás dva základní literární prameny. Zvolili jsme Římský rituál a manuál liturgických studií z důvodu toho, že v prvním zmíněném je plně zachycen obřad slavení uzavírání manželství tak, jak je dneska slaví křesťané západní tradice a manuál liturgických studií jsme si vybrali pro jeho komplexní pohled s vhodně a srozumitelně zpracovaným vývojem západní tradice.

Dnešní svatební obřad západní tradice je od dob 2. vatikánského koncilu v ideálním případě inkorporovaný do liturgického slavení mši svaté.⁷⁸ Po bohoslužbě slova následuje slavení svátosti manželství a po jeho dokončení pokračuje mše svatá liturgií obětování.

Svátost manželství:

1. *Otázky před manželským slibem – zjištění vůle*
2. *Vzájemný slib*
3. *Přijetí slibu jménem církve*
4. *Požehnání a předání prstenů*
5. *Přímluvy*
6. *Po modlitbě Otče náš: modlitba za manžele*

Je na místě zmínit, že každá biskupská konference ve shodě s konstitucí o liturgii (č. 63b) má pravomoc vypracovat vlastní svatební obřad odpovídající místním a lidovým zvyklostem a nechat si ho schválit Apoštolským stolcem. Vždy se však musí zachovat to, že oddávající vybízí k vyjádření manželského slibu a přijímá jej a že se koná modlitba za manžele.⁷⁹

5.2. Vývoj obřadů západní tradice⁸⁰

Mezi dochovanými historickými dokumenty nemůžeme najít žádný ucelený strukturovaný rituál obřadu svátosti manželství před 11. stoletím, kdy víme, že se obřad

⁷⁷ Zpracováno podle: NOCENT Adrien, O.S.B.: The Christian Rite of Marriage in the West, in: CHUPUNGO Anscar: Handbook for liturgical studies, Sacraments and Sacramentals, A Pueblo Book, The Liturgical Press, 2000, s. 274–301.

⁷⁸ Za podmínky, že oba dva snoubenci jsou pokřtěni.

⁷⁹ Svatební obřady, in: Římský rituál, 2. vydání, Česká biskupská konference, Praha, 2007, s. 12.

⁸⁰ Srov. NOCENT: op. cit. 275, 284, 290.

vykonával přede dveřmi kostela. I když se dá předpokládat, že křesťané měli speciální modlitby ke slavení svátosti manželství i před 4. stoletím, žádné se nedochovaly.

Historicky rozlišujeme vývoj svátosti manželství v západní tradici následovně:

A) cca do 11. století: svatební obřad v rodičovském domě

počínající účast kněze: požehnání nevěsty, mše svatá

B) od 11. století: svatební obřad před tváří církve

první jasný náznaky samotného svatebního obřadu

po obřadu následuje mše svatá a požehnání nevěsty

C) od doby 2. Vatikánského koncilu: slavení svátosti manželství po liturgii slova

požehnání, které je rozšířené na oba novomanžely

epikléze (zavedena nedávno)

5.2.1. Obřady slavení manželství do 11. století⁸¹

Jak již bylo zmíněno, první křesťané do 4. století víceméně slavili svatební obřady, které podléhaly místním zvyklostem. Od 4. století nám křesťanský obřad slavení svatby ukazuje typické znaky, které můžeme rozdělit do dvou kategorií:

- *Velatio nuptialis* (svatební zahalení závojem): v Římě a Miláně
- *Benedictio in thalamo* (požehnání novomanželům v jejich ložnici):⁸² v Galii, Španělsku a v keltských oblastech.

Ačkoli nevíme, kdo Ambrosiaster (konec 4. st.) byl, právě on je autorem, od kterého se nám zachovala první písemná zmínka o požehnání novomanželů v kostele. Ve své zmínce se odkazuje na synagogální slavení manželství. Lze proto předpokládat, že *velatio* je odkazem na židovský svatební obřad. *Velatio* byl obřad skoro svátostný a přítomnost kněze byla vyžadována.

V pozdějších textech se dozvídáme, že ženich zasílal nevěstě před svatebním obřadem prsten. Obvykle to byl železný prsten, bez jakýchkoliv drahých kamenů. U Tertuliána se objevuje prsten, závoj, spojení pravic a polibek novomanželů. Rovněž odkazuje na svatební hostinu a precizně odlišuje zasnuby od samotného svatebního obřadu, zároveň je kladen zvláštní důraz na požehnání nevěsty. Toto požehnání se jeví skoro jako

⁸¹ Zpracováno podle NOCENT: op. cit., 275-283.

⁸² Srov. KUNETKA: op. cit., 70.

zasvěcení. Je na místě předpoklad, že veездеjším světě mělo toto požehnání i mimo křesťanství obrovský význam. Obřady požehnání se soustřeďovaly více na požehnání nevěsty a prosby o plodnost pro nevěstu, ale pozornost byla věnována i samotnému páru a požehnání jejich vzájemné jednotě. Z některých dochovaných spisů je zřejmé, že požehnání předcházelo znamení pokoje a bylo před svatým přijímáním.

Na jednom sarkofágu ze 4. století je vyobrazený muž držící manželskou smlouvu v levé ruce, po pravici má nevěstu, kterou drží za ruku, za nimi je postava Krista a před dvojicí je otevřený evangeliář. Scéna zcela vynechává postavu biskupa nebo kněze.

5.2.2. Obřady slavení manželství od 11. století⁸³

V tomto období začalo slavení svatebního obřadu před tváří Církve. I když při uzavírání svátosti manželství nebylo nutné, aby byl v domě při obřadu přítomen kněz, přece jenom při uzavírání svatebního obřadu v kostele byla jeho přítomnost žádoucí, už jenom kvůli tomu, aby byla zajištěna kanonická správnost celého obřadu. I když se obřad konal v rodině, měla být církevní obec přinejmenším informována.

S růstem měst bylo pořád těžší při uzavírání manželství zachovat veřejnou informovanost. I proto v r.1012 byla vykonána významná změna arcibiskupem Janem z Avranches a požehnání, jakož i samotné slavení svátosti manželství bylo přesunuto do kostela. Povinnost postu svědčí o tom, že obřad svatby byl spojený s ranní mší svatou.

Ve francouzských liturgických knihách nalézáme, že od jednotlivých svatebních rituálů nebylo zcela upuštěno. Ty byly přeneseny a slavily se před nebo po svatebním obřadu před bránou kostela. Od tohoto období datujeme otázky kněze dvojicí, kterými se veřejně před celou farností proklamoval záměr snoubenců.

V některých oblastech po svatebním obřadu se žehnilo víno a chléb nebo prsteny nebo bylo provedeno tzv. *benedictio in thalamo*.

Co se týče svatebních obřadů, studium dochovaných manuskriptů poukazuje na fakt, že svatební obřady křesťanů byly v mnohém převzaty z římské kultury a tamního pohanského světa. Skrze požehnání prstene nebo způsobu, jakým byl prsten předáván nevěstě, zůstával svatební obřad nadále více právní záležitostí. I přes různé vsuvky a nadpisy slavení svatebního obřadu, které nacházíme v manuskriptech z 14. nebo 15. století, je evidentní, že hlavní důraz nebyl na vzájemné výměně slibu mezi snoubenci, který je dnes základem svátosti manželství, ale ve hře byly více požehnání a prsten „*před tváří*

⁸³ Srov. NOCENT: op. cit., 290-296.

Církve“. Časem se v Církvi šířilo přesvědčení, že svátost manželství je nevyhnutně spojena a spočívá v požehnání snoubenců. Šlo to až tak daleko, že uzavření manželství bez požehnání snoubenců nebylo považováno za svátostné.

Ve 13. století Ildebert z Tours vidí základ svátosti manželství ve vzájemné výměně slibu. Na druhé straně však hned dodává, že svátost manželství lze přirovnat ke svátosti křtu, a tak jako voda je posvěcena a stává se nástrojem svátosti, tak i požehnání kněze spojuje ty, kteří se chtějí vzít.

Můžeme shrnout, že slavení manželství v rodině a výměna vzájemného souhlasu obou snoubenců se přesunula před tvář Církve. I přes různé peripetie nadále zůstává slavení obřadu manželství více méně právní záležitostí po vzoru pohanských rituálů. Zajímavou skutečností je, že ve slavení mše svaté při obřadu manželství se používaly euchologické texty ze slavení tajemství Nejsvětější Trojice.⁸⁴

Obřad slavení svátosti manželství

Celý obřad postupoval různými změnami a byl bohatý na lokální obměny. Základem byla vzájemná výměna slibu mezi snoubenci před knězem jako svědkem, který zprávoplatnil svazek. Celý svatební obřad se významně zjednodušil a byl zařazen před mši svatou. Od snoubenců se požadovalo jenom odpovědět „Ano“ na otázky kněze. Následovalo spojení pravic, formulace: „Já vás tímto spojuji“ a pokropení svěcenou vodou. Poté nasadil ženich nevěstě na ruku prsten, který byl předem požehnan. Závěrem byl přednesen úryvek ze žalmu a závěrečná modlitba.

Schéma slavení svátosti manželství od 11. století:

1. *Výměna slibu – jednoduché „Ano“ jako odpověď na otázky kněze*
2. *Dexterarum iunctio a formulace: „Já vás tímto spojuji“ a pokropení svěcenou vodou*
3. *Požehnání a odevzdání prstene nevěstě*
4. *Modlitba, žalm.*

Po svátosti manželství se pokračovalo ve slavení mše svaté. Po 11. století se objevují i euchologické texty a zpěvy ze slavnosti Panny Marie nebo i ze slavnosti seslání Ducha Svatého. Ale časté užívání právě modliteb a zpěvů ze slavnosti Nejsvětější Trojice poukazuje na touhu připodobnit lásku mezi manželi archetypu Lásky, která je mezi Osobami v Nejsvětější Trojici.⁸⁵

⁸⁴ Srov. NOCENT: op. cit., 295.

⁸⁵ Srov. NOCENT: op. cit., 295.

Výběr biblických čtení je důležitým poznatkem k chápání svátosti manželství v tehdejší době. Nejstarší dochovaný záznam o čteních je v římském misálu, kde se užívají dvě perikopy: 1K 6: 15–20 [... a budou ti dva jedno tělo ...]⁸⁶ a 1K 7: 32–35.⁸⁷ V misálu z roku 1570 je udáváno jenom jedno čtení, a to Ef 5: 22–32,⁸⁸ které stěží najdeme ve středověku a vůbec jej nenalzáme v orientálních liturgiích.

Perikopy pro evangelium jsou různorodější. Doporučena byla perikopa J 3, 27–29, která je sama o sobě náročným textem. Říká, že ženich je poslán z nebe, přítel ženicha (Jan Křtitel) je obrazem Krista, ženicha budoucí Církve. Mt 19,1–6 a později i paralela u Mk 10,1–9 poukazuje na nerozlučitelnost manželství. Užívána byla i těžko aplikovatelná pasáž o hostině krále z Mt 22,1–4 a perikopa J 2, svatba v Káně. I přes moralizující tón prvního čtení evangelium zjemňovalo celkový dojem.

5.2.3. Obřady slavení manželství po 2. Vatikánském koncilu⁸⁹

Před 2. Vatikánským koncilem byly na žádost místních církví provedeny dvě pokusné revize svatebního obřadu. Koncil vydal významně revidovaný rituál, ale přesto ponechal značnou míru svobody pro adaptaci lokálních zvyklostí. Překvapivě i přes velkou míru svobody ji málo zemí opravdu využilo.

Druhý Vatikánský koncil udělal změny v obřadu, a to zejména tyto:

- A) Slavení svátosti manželství je po liturgii slova, před liturgií oběti – před přípravou obětních darů.
- B) V liturgii Slova je obrovská možnost výběru perikopy pro čtení a pro evangelium.
- C) Formulace slibu je explicitní, je možná i jiné forma.
- D) Starověká preface ke slavení svátosti manželství.
- E) Požehnání nevěsty se změnilo na požehnání obou snoubenců. Byl revidován i používaný text ze Starého zákona, který se zdál být již ne úplně adekvátní.
- F) V nové edici je vložena epikléze žádající Otce o seslání Ducha na oba snoubence.

⁸⁶ Srov. ČEP.

⁸⁷ Srov. ČEP: [...abyste žili důstojně, bez rozptylování...snoubenka, která je už ve zralém věku a že se patří, aby si ji vzal, ať udělá, co chce: nehřeší...].

⁸⁸ Srov. ČEP: [...ženy svým mužům jako Pánu, protože muž je hlavou ženy, jako je Kristus hlavou církve, těla, které spasil...Muži, milujte své ženy, jako si Kristus zamiloval církev a sám se za ni obětoval... Proto opustí muž otce i matku a připojí se ke své manželce a budou ti dva jedno tělo. Je to velké tajemství, které vztahují na Krista a církev...]

⁸⁹ Srov. NOCENT: op. cit., 296-298 ; Příloha 3.

Jsou doporučeny dvě varianty přivítání snoubenců: u brány kostela nebo v sanktuáriu. První se upřednostňuje zejména v případě, že kněz oba snoubence připravoval nebo je zná osobně. Jinak působí dosti chladně a formálně. Druhá varianta přivítání snoubenců již v kostele, ve svatyni, podléhá dalším lokálním zvyklostem.⁹⁰

Liturgie slova se stala nesmírně bohatou. Je velice důležité, aby si texty vybrala dvojice sama. Texty by jim měly být předem náležitě vysvětleny, aby jejich naslouchání bylo co nejplodnější. Samotný obřad začíná po homilii.

Kněz může vybídout budoucí novomanžele a připomenout jim lásku, jakou miluje Kristus Církev, a ve které oni žádají mít podíl. Může připomenout věrnost a sílu, kterou jim Kristus ve svátosti dává, aby mohli naplnit povinnosti manželského života. Otázky na začátku slibu jsou spíše ujištěním, že jsou splněny podmínky právoplatného manželství – otázky o svobodném rozhodnutí, ochotě milovat se navzájem do konce života. Pokud jsou oba snoubenci ve věku, že můžou ještě mít děti, je na místě i otázka týkající se akceptace dětí jako daru Božího a jejich výchova v souladu se zákonem Krista a Církve.

V západním ritu je vzájemný slib centrální částí svatebního obřadu. Při tomto slibu se snoubenci vzájemně drží za pravé ruce. Je zde prostor i pro lokální zvyklosti. Z pastoračních důvodů je možno použít i formulaci vzájemného slibu formou otázek kněze a odpovědí snoubenců. Kněz tak ve jménu Církve získává od snoubenců jejich vzájemný slib. Poté následuje požehnání prstenů, které můžou být pokropeny svćenou vodou. Snoubenci si vzájemně nasazují prsteny na prsteníčky a slibují si při tom věrnost a lásku, kterou jim má prsten připomínat.⁹¹

Až nyní je prostor pro zpěv, hymny nebo velké přímluvy, do kterých se může zapojit široká rodina, přátelé, ale i snoubenci sami. Poté se pokračuje v liturgii přinášením obětních darů.

⁹⁰ Srov. Svatební obřady, in Římsky rituál: op. cit., 19.

⁹¹ Srov. Tamtéž, 13.; Příloha 3.

6. NÁSTIN SROVNÁNÍ JEDNOTLIVÝCH SVATEBNÍCH OBŘADŮ

6.1. Svatební obřad v antickém období a jeho vliv na křesťanskou komunitu

Svatební obřad křesťanů byl v antickém období v částečné shodě s řecko-římským světem. Jak se dozvídáme z listu Diognétovi, křesťané dodržovali zvyky typické pro kulturu, ve které žili, kromě těch, které byly v rozporu s mentalitou a morálními požadavky křesťanství⁹² (např. konkubinát, obětování pohanským božstvům, divoké nestřídme oslavy).⁹³

Zvláště v 1. století křesťané obdobně jako římsští občané vstupovali do manželství podle občanských zákonů a zvyklostí řecko-římského státu. Podle římského práva se k uzavření manželství vyžadoval jenom vzájemný souhlas obou snoubenců. Podle formy mohl mít tento souhlas podobu písemnou nebo ústní, nebo byl vykonán přechodem nevěsty do domu ženicha.⁹⁴

Svůj vztah k uzavírání manželství podle římského práva dávala Církev do souladu s novozákonním učením o manželství. Církev neviděla v manželství jenom základ rodiny a společnosti, ale také i tajemný obraz svazku Krista s Církví.

V Efezu, v Korintě, nebo i jinde není pochyb, že křesťané přebírali řecké svatební obřady nebo svatební obřady té kultury, ve které žili. Mnohé v dnešní době překvapuje, že si k požehnání nezvali kněze ani neměli speciální modlitby vážící se k tak důležité události. Skutečnost, že nemáme k dispozici žádné písemné zmínky o typických svatebních obřadech prvních křesťanů, však ještě neznamená, že neexistovaly.⁹⁵

Na druhou stranu je zachována zmínka od Tertuliána (kolem r. 160–220), že již první křesťané, kteří vstupovali do manželství podle občanských zákonů, si k tomu ještě vyprošovali požehnání biskupa. Dokonce u tohoto autora nalézáme i další zajímavé záznamy: úmysl uzavřít manželství byl oznamovaný v Církvi ještě před uzavřením manželské smlouvy a dokonce se již v této době na sňatky neoznámené před Církevním shromážděním nahlíželo jako na smilstvo a cizoložství. Tertulián se zmiňuje také o tom, že

⁹² Srov. NOCENT: op. cit., 279.

⁹³ Srov. NOCENT: op. cit. 279.; KOMARNÍK: op. cit., 124.

⁹⁴ Srov. KOMARNÍK: op. cit., 124.

⁹⁵ Srov. NOCENT: op. cit., 279.

opravdové manželství se má uzavírat před tváří Církve, má být posvěceno modlitbou a stvrzeno eucharistií.⁹⁶

Sledujeme-li svatební obřady dnešních dnů, vidíme, že se Církev v průběhu staletí stále drží tohoto směru, který je zaznamenán Tertuliánem na počátku křesťanství. Slavení svátosti manželství je preferováno v rámci slavení eucharistie. Požehnání biskupem (knězem) dostalo v teologii manželství větší význam zejména v byzantské liturgii, kde se stává naplněním kanonické formy slavení. V západním chápání teologie manželství lze vystopovat vliv řecko-římské kultury, podle které si dnešní snoubenci vzájemně vyměňují slib, kterým je kanonická forma slavení naplněna.

6.2. Židovské slavení manželství a jeho odraz v křesťanském slavení⁹⁷

Je evidentní a to i přes odvolání se na Starý zákon, na učení evangelia, na Pavlovy listy nebo na listy jiných novozákonních pisatelů, že křesťanský rituál svatebního obřadu byl kromě římské a řecké kultury ovlivněn rovněž kulturou židovskou. Pro křesťany žijící v Palestině bylo samozřejmé, že přebírali židovské svatební obyčeje.⁹⁸

Tak, jak máme možnost vysledovat souvislosti mezi slavením v západní tradici a slavením v antickém období, je možné vysledovat i souvislosti slavení v byzantské tradici se slavením židovským. Byť geograficky by se zjednodušeně dalo očekávat spíše vnitřní spojení slavení svatebního obřadu v antickém Řecku a dnešním byzantským slavením, je v byzantském slavení spíše propojenost s židovským slavením.

Můžeme si to ilustrovat na obřadu korunovace, který nacházíme v židovském, tak i byzantském křesťanském slavení (*venčanie*). Obřad korunovace byl v západní tradici jenom krátkou dobu, a to zhruba do 4. století, poté ho již nenacházíme. Souvislost mezi byzantskou a židovskou tradicí vidíme i v symbolickém rozbíjení číše, byť v obou tradicích je výklad odlišný, jak si ukážeme v dalším srovnání. Posvátný tanec v byzantském slavení (neboli obcházení), které je kolem oltáře vidíme jako paralelu k židovství, kde nevěsta obchází ženicha, zatímco jsou oba pod chupou.⁹⁹ Obcházení (tanec) je zaznamenán i ve svatebních obřadech antických Řeků, kde poté, co manželé byly korunováni po příchodu do ženichova domova ovocnou korunou, udělali okruh kolem rodinného krbu.¹⁰⁰

⁹⁶ Srov. KOMARNIK: op. cit., 125.

⁹⁷ Srov. NOCENT: op. cit., 279.; KOMARNIK: op. cit. 130-132.

⁹⁸ Srov. NOCENT: op. cit., 279.

⁹⁹ Srov. Příloha 1, 2.

¹⁰⁰ Srov. NOCENT: op. cit., 277.

6.3. Podstatné prvky obřadu manželství

Platnost manželství

V židovství je manželství shledáno jako uzavřené po radostné proklamaci ženicha o tom, že nevěsta je mu dána. V židovském zákoně svatební obřad vrcholí a je právoplatný po tom, co ženich dá nevěstě hodnotný dar. Obvykle se jedná o prsten symbolizující manželskou krásu v jednoduchosti. Ženich v přítomnosti dvou svědků vyhlásí před nevěstou, že tímto prstenem je mu zaslíbená podle zákona. Podle židovského zákona je tento úkon ústřední částí celého svatebního obřadu a ze ženicha a nevěsty se stávají manželé.

V byzantské tradici je svátost manželství udělována a proto i přes vzájemný slib obou snoubenců je manželství platné a dokonané až po žehnající modlitbě kněze.

V západní tradici si snoubenci vzájemně vysluhují svátost manželství za oboustranné výměny slibu věrnosti před svědky a to tvoří postatu svátosti manželství. Svůj slib skládají snoubenci do rukou kněze, který jej ve jménu církve přijímá.

Formulace manželského slibu a manželská smlouva

Manželství vzniká posvátnou manželskou smlouvou neboli neodvolatelným oboustranným souhlasem, jímž se manželé navzájem sobě oddávají a sebe přijímají.¹⁰¹

Oboustranný manželský slib, obvyklý při křesťanských oddávkách, židovství nezná. V židovství je manželská formule: „*Hle, tímto prstenem jsi mi zasvěcena podle zákonů Mošeho a Izraele,*“ přednesena ženichem poté, co navlékl nevěstě na prst svatební prsten formulí, kterou je vykonán slib. Následuje čtení manželské smlouvy – ktuby, a tím je slib plně završen. U Židů se neočekává veřejné vyjádření slibu od nevěsty. Nevěsta souhlasí se sňatkem při zásnubách, ale rovněž ne veřejně, a její proklamace v celé historii židovství nenacházíme.¹⁰²

V byzantské i západní tradici nalezneme sobě podobné oboustranné sliby novomanželů. V byzantské formulaci je to „*Já, N, беру si Tebe, N, za manželku (manžela) a slibuji ti lásku, věrnost, manželskou úctu, a že tě do smrti neopustím. Tak mi pomáhej, Bože, jediný ve svaté Trojici, a všichni svatí.*“ V západní tradici je formulace: „*Já, N, odevzdávám se Tobě, N, a přijímám Tě za manželku (manžela). Slibuji, že Ti zachovám*

¹⁰¹ Srov. II. Vat. Sněm, Pastorační konstituce o církvi v dnešním světě *Gaudium et Spes*, č. 48.

¹⁰² Srov. VESELSKÁ: op. cit., 107. ; APPLE: op. cit., 339.

lásku, úctu a věrnost, že Tě nikdy neopustím a že s tebou ponesu všechno dobré i zlé až do smrti. K tomu ať mi pomáhá Bůh. Amen.“¹⁰³

V židovství slibuje a zavazuje se jenom ženich. Automaticky se přepokládá stejná zangažovanost nevěsty. V obou křesťanských tradicích je slib oboustranný: vyžaduje verbalizaci jak ženicha, tak nevěsty. Oba dva jsou si i tímto vnějším znakem dáni za partnery. Hlas obou je potřeba slyšet, aby bylo manželství prohlášené za platné.

Slova křesťanského slibu jsou formulována v duchu západní teologie.¹⁰⁴ Zajímavý je postřeh, stojící ovšem už mimo naše srovnání, který ukazuje chápání manželství z pohledu pravoslavné teologie (viz poznámka).

Poznámka: Pohled na slib v pravoslaví je zajímavý ze své perspektivy, která mluví o manželství jako o věčném svazku, který se nepřerušuje a nekončí smrtí, protože „lásku nikdy nezanikne“.¹⁰⁵ V oblastech pravoslavného slavení manželství vidíme formulaci slibu konzistentní se zmíněným textem byzantské tradice. Proto pravoslavné vysvětlení tohoto manželského slibu věrnosti „do smrti“ je chápáno ve smyslu „až do smrti, kdy přechod do věčnosti nás spojí navěky“.¹⁰⁶

Konzumace manželství (dokonaný sexuální styk mezi novomanželi)

V západní tradici ještě existuje termín tzv. konzumace manželství, což označuje dokonání sexuálního styku mezi oběma manžely.

Ještě v antické tradici bylo součástí završení svatebního obřadu doprovolení manželského páru ke svatebnímu loži. U Řeků to bylo jenom vyvrcholení první části svatebního slavení, po které druhý den svatební veselí pokračovalo.¹⁰⁷

V židovství se času po svatebním obřadu, kdy novomanželé mají možnost být chvíli o samotě, připisuje konzumace.¹⁰⁸

Pojem konzumace manželství byzantská tradice neužívá. Manželství je v byzantské tradici platné po jeho požehnání knězem a není v ní zřejmý rozdíl v dovršení manželství tak, jak je tomu v západní tradici. Výraz konzumace manželství je pro byzantskou tradici složitý.¹⁰⁹

V západní tradici je manželství dovršené až po jeho konzumaci. Lze předpokládat, že konzumace manželství a uvedení této části jako součásti dovršení svátosti manželství

¹⁰³ Srov. Příloha 3.

¹⁰⁴ Srov. Příloha 2, 3.

¹⁰⁵ Srov. 1 K 13: 8.

¹⁰⁶ Srov. KOMARNIK: op. cit.148.

¹⁰⁷ Srov. NOCENT: op. cit., 277.

¹⁰⁸ Srov. VESELSKÁ: op. cit.,116.

¹⁰⁹ Srov. LUKÁČ: op. cit.,49.

souvisí s kulturním ovlivněním ještě antických svatebních rituálů (hlavně řeckého), kde první svatební noc byla součástí svatebního slavení a tím bezprostředně patřila do svatebního slavení.¹¹⁰ Názory na původ tohoto chápání se v odborných kruzích různí.¹¹¹

6.4. Nástin srovnání byzantské a západní tradice

Přístup ke svátosti manželství se v západní tradici liší od tradice východní jak v antropologickém, tak i teologickém pojetí a to díky rozličným sociálním a kulturním faktorům, které se následně odrážely a pořád odrážejí v této svátosti. Tato část je průnikem předchozí a následující části, nakolik o podstatném prvku manželství v obou křesťanských tradicích jsme se již zmínili a ostatní symboly a prvky budou porovnány spolu s židovskou tradicí v následující části.

Původ křesťanského ritu svatebního obřadu v západní tradici nenajdeme ani tak v Písmu, ale musíme jej hledat v kultuře, v sociálních zvyklostech daného času a místa, ve kterém tehdejší křesťané žili a ve kterém se západní křesťanství vyvíjelo.

Byzantská tradice nese ve svých prvcích slavení více židovských elementů.

6.5. Jednotlivé prvky/symboly a jejich výskyt ve všech třech tradicích

Obřad zasnub

Manželství předcházela domluva, neboli zasnuby, v průběhu kterých se příbuzní nebo poručníci nevěsty domlouvali na materiálním zabezpečení rodiny a upřesňovali výšku věna. Zasnoubená žena se někdy srovnávala s nevěstou.¹¹²

Zasnuby byly až do 10. století odděleny od samotného svatebního obřadu.

Kdo vykonává obřad

V židovské tradici obřadník, který vykonává obřad, nemusí být nevyhnutně rabín. Může to být starší z obce nebo někdo jiný. Předpokládá se u něj ovšem znalost

¹¹⁰ Srov. NOCENT: op. cit., 277.

¹¹¹ Srov. NĚMEC Damián: Manželské právo katolické církve s ohledem na platné české právo, Karmelitánské nakladatelství, Krystal OP, 2006, 15.

¹¹² Srov. KOMARNIK: op. cit., 124.

náboženského práva.¹¹³ Až do 14. století nebyla přítomnost rabína u svatebního slavení rodinami vyžadována.¹¹⁴

V byzantské tradici, jak již bylo popsáno, je přítomnost kněze podstatná. Kněz požehnává manželství, a tím stvrzuje jeho platnost. V byzantské tradici není možné, aby svatebnímu slavení předsedal jáhen nebo laik.

V západní tradici vzniká manželství oboustranným neodvolatelným slibem. Je doporučované, aby se svátost manželství inkorporovala do slavení mše svaté, a proto přítomnost kněze na slavení vyplývá z podstaty slavení eucharistie. Na základě zmocnění daného farářem nebo místním ordinářem může vést slavení svátosti manželství také jáhen¹¹⁵ a to včetně modlitby za manžele.¹¹⁶ Kde je nedostatek kněží, může v západní tradici diecézní biskup, na základě předchozího kladného hlasování biskupské konference a dovození Apoštolského stolce, delegovat k asistenci při uzavírání manželství laiky.¹¹⁷

Očista před obřadem¹¹⁸

Vědomí člověka o nutnosti smíření s Bohem a očisty před zahájením něčeho nového můžeme pozorovat napříč všemi kulturami. Součástí očisty byly různé rituální koupele, posty, odříkání. Člověk chce vstupovat do manželství s čistým štítem.

Je známé, že Židé měli před slavením náboženských svátků své očistné rituály. Není tomu jinak ani před svatebním slavením. Oba snoubenci dodržují přísný půst – někdy až tři dny před slavením svatebního obřadu, někdy jenom v den svatby. V minulosti byla velmi častá návštěva rituální lázně, která v dnešní době opět nabývá na významu a popularitě. V židovském chápání je půst (datován od času Talmudu) chápán dvěma způsoby: první ukazuje na potřebu postu jako na způsob uvědomění si, že jejich hříchy jsou jim odpuštěné, druhý je připomínkou nutnosti umírněnosti v životě člověka.

V křesťanské tradici se předpokládá, že člověk žije v pokoji s Bohem i Církví. Svátostné manželství rovněž předpokládá předchozí smíření snoubenců s Církví a Bohem

¹¹³ Srov. VESELSKÁ: op. cit., 114.

¹¹⁴ Srov. ADLER: op. cit., 338.

¹¹⁵ Srov. Kodex kanonického práva (CIC): Zvon: Praha 1994, kán. 1111.

¹¹⁶ Srov. Svatební obřady, in Římský rituál: op. cit., 12.

¹¹⁷ Srov. Tamtéž; CIC: kán. 1112 §2.

¹¹⁸ Zpracováno podle VESELSKÁ: op. cit. 115; ADLER: op. cit., 338.; DIAMANT Anita: Mihveh: A Spiritual Preparation for Marriage,

http://www.myjewishlearning.com/life/Life_Events/Weddings/Liturgy_Ritual_and_Custom/Mikveh.shtml (19.2.2010), 1–3.; NEZNÁMÝ Autor: Liturgy, rituals and Customs of Jewish marriage,

http://www.myjewishlearning.com/life/Life_Events/Weddings/Liturgy_Ritual_and_Custom.shtml (19.2.2010), 1.

ve formě svaté zpovědi. Je vřele doporučována rekapitulace celého života před svatebním slavením a forma tzv. generální svaté zpovědi.

Možná ani neudivuje, že potřeba vnitřního očištění, smíření se s Bohem, je viditelná ve všech tradicích. Toto smíření s Bohem dává možnost následného předpokladu hojnější účasti s Ním smířených na Jeho požehnání.

Zjištění vůle k uzavření manželství

V židovské tradici se tento prvek zjištění vůle k uzavření manželství nevyskytuje. Je známé, že v čase zasnub se měla nevěsta vyjádřit k otázce svého nastávajícího. Nevěsta nesměla být ani v minulosti do manželského sňatku nucena. Explicitně se ovšem ochota a vůle ke sňatku v průběhu slavení nezjišťuje. Nevěstinou odpovědí bylo přijetí prstene při obřadu zasnub.¹¹⁹

Zjišťování vůle se stalo zvykem v křesťanských kruzích od doby sňatku před tváří Církve, kdy zahájení samotného svatebního obřadu předcházela otázka na dobrovolnost a nenucenost rozhodnutí a přání vstoupit do manželství. Z toho vyplývá, že ani v křesťanských kruzích zpočátku zjišťování vůle nebylo zvykem. Od rámcově 10.–11. století se zavedl obřad zjištění vůle u obou snoubenců před samotným svatebním obřadem. Takto se slovem potvrzovalo i to, že v minulosti ze strany ani jednoho z nich se nevyskytují sliby vstupu do manželství dané třetí osobě. Tyto otázky byly přednášeny v rodném jazyce snoubenců, a to kvůli nutnosti porozumění. Předcházelo se tím mnohým nešťastným nedorozuměním a rozlukám.¹²⁰

Posvátné texty používané při svatebních obřadech¹²¹

Jako historicky nejstarší a nejužívanější biblický text v židovské tradici, který vidíme i v tradici byzantské, je žalm 127. V rámci křesťanství je zajímavé, že byzantské i západní slavení mše svaté u svatebního obřadu bylo pojímáno zcela odlišně.

Západní tradice užívala při slavení svátosti manželství euchologické texty (modlitby) a zpěvy ze slavnosti Nejsvětější Trojice. Poukazovalo to na touhu připodobnit se ideálu Lásky, která je mezi osobami v Nejsvětější Trojici.¹²²

Naproti tomu byzantská tradice užívala při slavení svátosti manželství euchologické texty a zpěvy z obřadů Velkého pátku. Nabízí se zde pochopení na základě slov

¹¹⁹ Srov. DIAMANT: Tenaim op. cit., 2.

¹²⁰ Srov. NOCENT: op. cit., 285.

¹²¹ Srov. Příloha 1, 2, 3.

¹²² Srov. NOCENT: op. cit., 295.

Ježíšových, že nikdo nemá větší lásku než ten, kdo položí život za druhé.¹²³ Byzantská tradice má jednotné biblické čtení ze sv. apoštola Pavla Efezským (Ef 5, 20nn) o připodobnění vztahu muže a ženy vztahu Krista a Církve a evangelium podle svatého Jana o svatbě v Káně Galilejské (J 2, 5nn).¹²⁴

Již v páté kapitole bylo podrobně pojednáno o slavení mše svaté po obřadu svátosti manželství v západní křesťanské tradici a o vývoji výběru jednotlivých perikop čtení a evangelia při slavení svátosti manželství. Zmíníme se zde jenom o nejstarším dochovaném záznamu o čteních v Římském misálu: 1K 6: 15–20 [...a budou ti dva jedno tělo...]¹²⁵ a 1K 7: 32–35¹²⁶ a čtení Ef 5: 22–32.¹²⁷ Ve starém *Rituale Romanum* z 19. století doporučení pro evangelijní text se nám nepodařilo najít. Ve stati o uzavírání manželství je zmíněna možnost použití starozákonního biblického čtení o Tobiášovi a Sáře.¹²⁸

Dnešní výběr perikop pro biblická čtení a evangelia je v západním křesťanství velmi široký a je vřele doporučováno, aby si snoubenci sami text vybrali a měli tak možnost mu lépe porozumět.

Žehnání nevěsty při svatebním obřadu

Požehnání pro manželský pár, jak jej známe z dnešního slavení v západní tradici, je novinkou od 2. Vatikánského koncilu. Od pradávných časů ve všech tradicích byla žehnána primárně nevěsta. Požehnání mělo za cíl vyprosit pro nevěstu možnost být matkou, mít potomstvo. Evokuje to výklad požehnání nevěsty s ohledem na její plodnost.

Požehnání nevěsty se změnilo na požehnání obou snoubenců až ve 20. století a je chápáno ne jenom jako požehnání plodnosti ve smyslu lidského potomstva, ale plodnosti vzájemné lásky obou partnerů – požehnání obou na jejich společné cestě manželským životem. Ale existují i názory, že svatební požehnání má svůj původ v *benedictio in thalamo*.¹²⁹

¹²³ Srov. PARENTI: op. cit., 261.

¹²⁴ Srov. MRŇÁVEK: op. cit., 4.

¹²⁵ Srov. ČEP.

¹²⁶ Srov. [...abyste žili důstojně, bez rozptylování...snoubenka, která je už ve zralém věku a že se patří, aby si ji vzal, ať udělá, co chce: nehřeší...].

¹²⁷ Srov. [...ženy svým mužům jako Pánu, protože muž je hlavou ženy, jako je Kristus hlavou církve, těla, které spasil....Muži, milujte své ženy, jako si Kristus zamiloval církev a sám se za ní obětoval... Proto opustí muž otce i matku a připojí se ke své manželce a budou ti dva jedno tělo. Je to velké tajemství, které vztahují na Krista a církev...]

¹²⁸ Srov. *Rituale Romanum Pauli V.: Collectio rituum particularium, In usum cleri provincie Pragensis, Typis et chartis Friderici Pustet, 1872, 190.*

¹²⁹ Srov. KUNETKA: op. cit., 238.

Symbol číše používaný při svatebním rituálu¹³⁰

Svatební číše se explicitně objevuje v židovském a byzantském slavení. Jak již bylo zmíněno, v židovském slavení se svatební číše objevuje dvakrát.¹³¹ Na konci obřadu, poté, co si z ní ženich a nevěsta upili je položena na zem a ženich ji dupnutím pravé nohy rozbije. Vysvětlení rozbití číše se dnes v židovství soustřeďuje na památku zboření jeruzalémského chrámu a je vyjádřením smutku nad jeho zničením.¹³² V byzantské tradici v období kolem 10. století celebrant číši s vínem posvětil a poté se z něj dvojice třikrát napila. Na závěr se číše rozbila, nebo se vrátila. Silně to připomíná židovskou tradici, kde se prvek číše zachoval doposud – i v některých exarchátech je prvek číše zachován dodnes. Zajímavý je výklad symbolu rozbití číše v byzantské tradici, kde se považuje za symbol manželské věrnosti a pití z jednoho kalicha symbolizuje dokonalé společenství života a nerozlučitelnost manželského svazku.¹³³

Paralelně k byzantskému výkladu rozbití číše lze postavit rozbití vzácného talíře v čase zasnub u Židů, kde je výklad rozbití podobný a ještě obohacený o explicitní vysvětlení, že tak jako talíř už nikdy nebude úplně funkční po jeho rozbití, tak ani vzájemný vztah dvou lidí.¹³⁴

V západní tradici se dnes, tak jak tomu nejspíše bylo ve starověku, slaví svátost manželství v ideálním případě v rámci eucharistického slavení a tím se číše přenáší do svatebního obřadu v úzkém chápání eucharistického kalicha, kde jí takto chápanou západní tradice předpokládá a užívá.

Symbol korunovace používaný při svatebním rituálu¹³⁵

V byzantské tradici je korunování vyjádřením spojení, odevzdání se jeden druhému. Jsou i výklady, kde se korunovace spojuje s vítězstvím nad vášněmi a je připomínkou královské důstojnosti první lidské dvojice – Adama a Evy. Na západě jim odpovídaly svatební pokrývky hlav, které se užívaly kolem 4. století. Potom vymizely.

Korunovace byla široce rozvedena v předcházejících částech, a proto ji zde nebudeme věnovat opakovaně zvýšenou pozornost.

¹³⁰ Zpracováno podle: MRŇÁVEK: op. cit., 4.; PARENTI: op. cit., 261.; One page Guide to the Jewish Wedding: op. cit., 1–2.

¹³¹ Srov. Příloha 1.

¹³² Srov. BAUMANN: op. cit. 71.

¹³³ Srov. MRŇÁVEK: op. cit., 4.

¹³⁴ Srov. VESELSKÁ: op. cit., 116.; One page Guide to the Jewish Wedding: op. cit., 2.

¹³⁵ Zpracováno podle: MRŇÁVEK: op. cit., 3.; KOMARNIK: op. cit., 148-149.

Symbol svatebního prstene používaný při svatebním rituálu¹³⁶

Svatební prsten – proč jej dostávala jenom nevěsta? Znamenalo to snad, že jenom ona by měla být vázaná věrností? V křesťanském chápání má prsten význam obrazu zasvěcení Církve Kristovi. Je jasné, že i ten, kdo prsten dává, je vázán věrností. Tak tomu bylo v západních zemích mimo Germánii. Tam se zdá, že to takto nebylo pochopené a od 10. století si snoubenci vyměňovali dva prsteny.

Zajímavé je sledovat, z čeho byl prsten zhotoven. Mohl být železný, zlatý nebo stříbrný a každý kov měl svoje opodstatnění, svůj výklad. Zlatý prsten byl vnímán jako znamení křehkosti a čistoty, nemluvě o své vlastní hodnotě. Naproti tomu železný prsten je znamením síly. Prsten bez drahokamů je symbolem jednoduchosti. To, jestli dostávala prsten jenom nevěsta, a jaký, anebo to, zda si prsteny vzájemně vyměňovali snoubenci a zda dostával ženich zlatý nebo železný, se liší od tradice k tradici, a i v rámci tradice v průběhu času a lokálních zvyklostí. Je těžké vysledovat hlavní proud, krom židovského pramene. V ortodoxním chápání židovství se dnes, kdy existuje tendence ovlivnit i židovskou tradici, považuje vzájemná výměna prstenů za zpochybnění platnosti manželského sňatku.¹³⁷

V samém začátku prsten reprezentoval symbol věna. Byl dán jako záruka, že o nevěstu v ženichově domě bude postaráno. Později se stal spíše symbolem věrnosti.

Symbol závoje používaný při svatebním rituálu

V židovském slavení se tento prvek nazývá *badeken* a spočívá v tom, že ženich zahalí nevěstu závojem. Závoj přes tvář se dává na připomínku zahalení Rebeky před její svatbou s Izákem, ale současně je znakem toho, že ženich bude nevěstu šatit a ochraňovat.¹³⁸

Velatio nuptialis, které nacházíme v západní tradici, má původ v tradici židovské. Vložení závoje i korunovace, již zmiňovaná, je popsána i v Římském rituálu svatebních obřadů, kde se explicitně vyjadřuje konzistentnost s místními obyčejí.¹³⁹ Takže tam, kde je

¹³⁶ Zpracováno podle: MRŇÁVEK, op. cit., 1-2.; KOMARNIK: op. cit. 132.; NOCENT: op. cit., 286, 293-294.

¹³⁷ Srov. BECHER: op. cit., 3.

¹³⁸ Srov. One page Guide to the Jewish Wedding, op. cit, 1.

¹³⁹ Srov. Svatební obřady, in: Římský rituál, op. cit., 17.

zvykem *velatio nuptialis* i v dnešní době, je součástí obřadů západní tradice (např. Itálie).¹⁴⁰

Svatební veselí

V židovské tradici, jak již bylo zmíněno, se slaví svatební veselí týden, tedy sedm dní. V průběhu tohoto času manželé nepracují, slaví Sedm požehnání (Ševa Brachot). Toto slavení se vysvětluje jako připomínka z biblických dob, kdy Jákob sloužil u Lášana sedm let, aby získal svou ženu Leu, a dalších sedm let, za Ráchel, po které toužil. V čase svatebního týdne sedmi požehnání se manželům opakovaně žehná tím samým požehnáním, jakým jim bylo žehnáno v čase svatebního slavení.¹⁴¹

V byzantské tradici je rovněž patrný „posvatební čas požehnání“. Novomanželé by měli chodit do kostela osm dní na bohoslužbu a požehnání. Původně i koruny měli manželé nosit osm dní po svatebním obřadu a až od toho momentu vyprošení si požehnání měli zahájit společný manželský život.¹⁴²

I v délce slavení se nabízí srovnání mezi těmito tradicemi navzájem.

¹⁴⁰ Srov. *Rito del Matrimonio (Rituale Romano. Riformato a norma dei decreti del Concilio Eumenico Vaticano II, promulgato da papa Paolo VI e riveduto da papa Giovanni Paolo II)*, Conferenza Episcopale Italiana-Libreria Editrice Vaticana, Roma 2008.

¹⁴¹ Srov. KAUFMANN: op. cit., 2.; Příloha 1.

¹⁴² Srov. MRŇÁVEK: op. cit., 4.

ZÁVĚR

Závěrem zjišťujeme, že starozákonní dějiny dokladují, jak si věřící lidé hluboko cenili a vážili Božího požehnání manželství, které přijímali od rodičů nebo později i od svého biskupa (kněze). Do tajemství manželství se snažili proniknout obdobným požehnáním, protože se jím potvrzovala přirozená povaha manželství – jediný neporušitelný svazek dvou lidí opačného pohlaví.

Práce s literaturou při tomto pojednání byla velmi složitá. Jednotlivé prameny se od sebe odlišovaly, někdy si až protiřečily a bylo náročné rozhodnout, kterému pramenu dáme přednost. V tom vidíme i jeden z limitů této bakalářské práce. Je možné, že při zpracování dané problematiky by si jiný autor volil jako komparativní jiné zdroje literatury, což by s sebou mohlo přinést i poněkud jiné srovnání a současně z toho plynoucí finální konstatování.

Ze sledování vlivu svatebního obřadu v antickém období řecko-římském na křesťanskou komunitu z našeho pohledu vyplývá, že západní tradice koreluje více se svatebními obyčeji antické řecko-římské kultury. Pro prvotní církve neexistoval požadavek vytvoření originálních svatebních obřadů; spíše přijímala obyčeje a zvyky s geografickou vazbou a opomíjela ty z nich, které nebyly v souznění s křesťanskou vírou. Není překvapivý ani poznatek, že i v rámci jedné geografické či kulturní skupiny byly některé prvky přidány nebo ubrány.

Zjistili jsme, že v průběhu staletí se formovaly složité manželské obřady, kterými byl provázený vstup do manželství. Patřily sem dobrovolný souhlas ženicha a nevěsty, rodičovské požehnání manželství, dary nevěstě a jejím rodičům ze strany ženicha, vypracování smlouvy za přítomnosti svědků, svatební hostina. Takovými obřady se řídily starobylé národy – Židé, Řekové, Římané a jiné, ze kterých se poté budovala Církev Kristova. V průběhu staletí se obřad postupně přesouval z rodinných domovů na veřejná místa – před kostel, do předsíně kostela anebo do kostela před oltář.

Židovské slavení manželství a jeho obraz v křesťanském slavení je spíše viditelný v byzantské tradici, která z našeho pohledu více koreluje s tradicí židovskou, než je tomu u západní tradice. Vidíme to hlavně na obrazu korunování, který je v byzantském slavení přítomen až dodnes. Rozdílné je, z čeho je koruna vyrobena, ale i to podléhá místním obyčejům.

Zadávali jsme se na podstatné prvky slavení obřadu manželství ve zvolených tradicích. Zde se židovská tradice rozchází s křesťanskou v tom, že v křesťanství si snoubenci navzájem vyměňují neodvolatelný souhlas. Dalším podstatným prvkem obřadu manželství je požehnání knězem: v byzantské tradici je přítomnost kněze u svatebního obřadu na rozdíl od západní tradice nevyhnutelná a bez ní není možné uzavřít v byzantském slavení platné manželství.

Poslední srovnávací podkapitolou je naznačené srovnání jednotlivých symbolů a srovnání jejich výskytů v jednotlivých třech vybraných tradicích. Srovnávali jsme průřezem celý svatební rituál tak, jak je zachycený od nejstarších dob. Začali jsme obřadem zasnub a jeho formou, pokračovali jsme přes tzv. obřadníka, který vykonává obřad, a byla srovnána jejich funkce a významnost v jednotlivých sledovaných tradicích. Polaritu pohledů jsme našli při zjišťování vůle k uzavření manželství, vzniku manželství a ve formě i způsobu manželského slibu, případně manželské smlouvy. Okrajově jsme zmínili i posvátné texty užívané v obřadu slavení manželství. Mezi nimi jsme nezjistili větší paralelu, krom byzantské tradice, která zahajuje slavení stejným žalmem jako tradice židovská. Žehnání, vyhrazené donedávna nevěstě, se změnilo 2. vatikánským koncilem na požehnání celému manželskému páru. Symbol číše, pocházející z židovského prostředí, nalezneme i v byzantské tradici. V západním slavení se číše objevuje po reformě 2. Vatikánského koncilu jako prvek striktně vázaný na eucharistické slavení. Korunovace, předávání prstene nebo prstenů a položení závoje má svůj prapůvod v židovské tradici. Konzumace manželství byla sledována v celé historii židovství, tak je tomu i v křesťanství, zvláště v tradici západní. Svatební veselí je typické pro všechny tradice bez rozdílu. Je zajímavé, že v židovství mělo svatební veselí přednost i před pohřbem matky nebo otce jednoho ze snoubenců.

Jak již bylo citováno z doporučení 2. vatikánského koncilu, v případě, že to pastorační praxe vyžaduje, je možné vypracovat nové obřady slavení svátosti manželství a nechat si je schválit Apoštolským stolcem. Je evidentní, že některé prvky slavení svatebního obřadu existovaly – a předpokládáme, že budou existovat – po celé další trvání lidského rodu: příprava na slavení, obřad slavení a hody spojené se slavením. Jakou formu bude obřad mít a jak se bude dále formovat, je otázkou do budoucna.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ

PRAMENY:

BIBLE: Písmo svaté Starého a Nového zákona (včetně deuterokanonických knih), *český ekumenický překlad*, Česká biblická společnost, Praha: 2007

DRUHÝ VATIKÁNSKÝ KONCIL: Pastorační konstituce o Církvi v dnešním světě Gaudium et Spes, in: Dokumenty II. vatikánského koncilu, Praha: Zvon, 1995

DRUHÝ VATIKÁNSKÝ KONCIL: Konstituce o posvátné liturgii Sacrosanctum concilium, in: Dokumenty II. vatikánského koncilu, Praha: Zvon, 1995

Katechizmus katolíckej cirkvi, Spolok svätého Vojtecha, Trnava 1999

Kodex kanonického práva, Úřední znění textu a překlad do češtiny; latinsko-české vydání s věcným rejstříkem, Praha: Zvon, 1994

Malý Trebník, Ruthenska recenze, I. část, Petra, Prešov, 2006

Malý Trebník, Řím, 1951, český překlad. Neschválené.

Rituale Romano, Riformato a norma dei decreti del Concilio Eumenico Vaticano II, promulgato da papa Paolo VI e riveduto da papa Giovanni Paolo II, Conferenza Episcopale Italiana-Libreria Editrice Vaticana, Roma 2008

Rituale Romanum Pauli V., Collectio rituum particularium, In usum cleri provinciae Pragensis, Typis et chartis Friderici Pustet, 1872

Římský rituál, 2. vydání, České biskupská konference, Praha, 2007

SIDUR Adir Ba-marrom: Modlitební kniha pro všední dny, šabat a svátky s paralelním českým překladem a komentářem, Bergman, Praha 2009

SEKUNDÁRNÍ LITERATURA

ADLER Cyrus, GRUNWALD Michael: Marriage Ceremonies, in: The Jewish encyclopedia, Volume VIII, Leon-Moravia, Funk and Wagnalls, 1904

APPLE Raymond: Marriage in the Bible, in SKOLNIK Fred: Encyclopaedia Judaica, Second Edition, Volume 13, Detroid: Thomson Gale with Keter Publishing House, 2007

BAUMANN H.: Co by měl každý vědět o židovství, Kalich, Praha, 2000

KOMARNIK Peter: Základné svaté tajiny pravoslávnej cirkvi (Teologicko-praktický výklad), Vysokoškolské učebné texty UPJŠ Košice, Pravoslávna bohoslovecká fakulta Prešov, 1996

KUNETKA František: Úvod do liturgie svátostí, Karmelitánské nakladatelství, Kostelní Vydří, 2001

LUKÁČ Juraj: Manželstvo v právnych predpisoch východných katolíckych cirkví a v cirkvi latinskej (diplomová práca obhájená na Prešovské univerzitě), Prešov, 2007

MRŇÁVEK Tomáš: Manželství v byzantské liturgii, Nепublikováno. S laskavým souhlasem autora

NĚMEC Damián: Manželské právo katolícké cirkve s ohledem na platné české právo, Karmelitánské nakladatelství, Krystal OP, 2006

PARENTI Stefano: The Christian Rite of Marriage in the East, in: CHUPUNGCO Anscar: Handbook for liturgical studies, Sacraments and Sacramentals, A Pueblo Book, The Liturgical Press, 2000

NOCENT Adrien, O.S.B.: The Christian Rite of Marriage in the West, in: CHUPUNGCO Anscar: Handbook for liturgical studies, Sacraments and Sacramentals, A Pueblo Book, The Liturgical Press, 2000

NOVOTNÝ Adolf: Biblický slovník, Edice Kalich, Praha, 1956

VESELSKÁ Dana: Svatební obřady aškenázských Židů – historie a současnost. In Folia Ethnographica 40, 2006

INTERNETOVÉ ZDROJE

BECHER Mordechai: The Jewish wedding ceremony, in: Ohr Somayach /Marriage, <http://ohr.edu/1087> (19.2.2010)

DIAMANT Anita: Mihveh: A Spiritual Preparation for Marriage, http://www.myjewishlearning.com/life/Life_Events/Weddings/Liturgy_Ritual_and_Custom/Mikveh.shtml (22.2.2010)

DIAMANT Anita: Tenaim: The conditions of marriage, http://www.myjewishlearning.com/life/Life_Events/Weddings/Liturgy_Ritual_and_Custom/Tenaim.shtml (19.2.2010)

GORDIS Daniel: Nissuin: The second of the two ceremonies, http://www.myjewishlearning.com/life/Life_Events/Weddings/Liturgy_Ritual_and_Custom/Nissuin.shtml (19.2.2010)

KAUFMAN Michael: After the wedding ceremony, http://www.myjewishlearning.com/life/Life_Events/Weddings/Liturgy_Ritual_and_Custom/After_the_Ceremony.shtml (19.2.2010)

NEZNÁMÝ Autor: Liturgy, Rituals and Customs of Jewish marriage, http://www.myjewishlearning.com/life/Life_Events/Weddings/Liturgy_Ritual_and_Custom.shtml (22.2.2010)

NEZNÁMÝ Autor: *One page Guide to the Jewish Wedding*, <http://www.aish.com/jl/l/m/48969841.html> (22.2.2010)

MALÝ SLOVNÍK

(zde jsou výrazy, které se mohou objevit samostatně v textu, bez podrobnějšího objasnění)

badeken –zahalení závojem

benedictio in thalamo – požehnání novomanželům v jejich ložnici

dexterarum iunctio – spojení pravic

chazan - ženich

chupa – svatební baldachýn

jom kippur – den smíření

kalabat panim – přijímání hostí oběma snoubenci odděleně – na trůnu

ktuba – manželská smlouva

micva – povinnost

nissuin – manželství

ševa brachot – sedm požehnání

šidukin - zasnoubení

tenaim - formulace podmínek sňatku (u zásnub)

velatio – zahalení závojem

velatio nuptialis – svatební zahalení závojem

venčanie – korunovace, položení věnce na hlavu

PŘÍLOHA 1 – Židovský obřad slavení manželství

Dnešní židovský svatební ritus

(Zpracováno podle SIDUR Adir Ba-marrom: Modlitební kniha pro všední dny, šabat a svátky s paralelním českým překladem a komentářem, Bergman, Praha 2009)

Svatba – Ševa Brachot

Ženich přijde pod chupu, chazan (ženich) zpívá:

Požehnaný je, kdo přichází, Ten, jenž je silnější, požehnanější, větší, mocnější nad všechny, ať požehná nevěstě.

Nevěsta obchází 7krát ženicha. Chazan zpívá:

Požehnaná je ta, která přichází! Ten, jenž rozumí řeči růže mezi trnám, lásce nevěsty, která je Potěšením pro milovaného, ať požehná ženichovi a nevěstě.

Mesader kidušin (obřadník) uchopí pohár vína a říká:

*Požehnaný jsi Ty, Hospodine, Bože náš, Králi všehomíra, stvořiteli plodů vinné révy.
Požehnaný jsi Ty, Hospodine, Bože náš, Králi všehomíra, jenž jsi nás posvětil svými příkázáními a přikázal nám příkázání ohledně zakázaných vztahů, jenž jsi nám zapověděl zasnoubené ženy a dovolil ženy, které jsou oddány skrze chupu a zasvěcení. Požehnaný jsi Ty, Hospodine, jenž posvěcuješ Svůj lid Izraele skrze chupu a zasvěcení.*

Ženich a nevěsta upijí z vína. Poté ženich uchopí prsten a než jej navlékne nevěstě na ukazováček pravé ruky, říká: „*Hle, tímto prstenem jsi mi zasvěcena podle zákonů Mošeho a Izraele*“.

Poté, co ženich navlékne nevěstě prsten, je nahlas předčítána ketuba, jež je odevzdána ženichovi, který ji daruje nevěstě. Poté je naplněn druhý pohár vína a je nahlas čteno Sedm požehnáni (*Ševa brachot*). Nejprve se říká první požehnáni nad vínem a pak dalších šest. Po požehnáni ženich a nevěsta vypijí víno, poté ženich rozbije sklenici tak, že na ní dupne pravou nohou na znamení připomínky zničení Chrámu. Teprve poté je povoleno, aby začalo všeobecné svatební veselí. V tento okamžik končí veřejný svatební obřad.

Sedm požehnání – Ševa Brachot

Ševa brachot je tradičních sedm požehnání, která se říkají při svatebním obřadu a při svatební hostině. První požehnání se říká nad vínem, druhé a třetí k oslavě stvořitele, čtvrté jako dotvrzení stvoření člověka k obrazu Božímu, páté vyjadřuje naději, šesté přání, aby štěstí novomanželů bylo stejné jako štěstí prvních lidí v Gan Eden, a sedmé se říká na oslavu Boha, který stvořil manželské štěstí.

Sedm je také číslo, které v židovství symbolizuje dokončení a dovršení – to se týče i svatby – Jakub též slavil svou svatbu sedm dní. Těchto sedm požehnání následujících ihned po svatbě je nazýváno Ševa brachot a ta jsou opakována po každém jídle, kterého se účastní oba novomanželé.

Všichni přítomni opakují po předříkávajícím: *„Ať je požehnáno Jméno Hospodina od nyníška až navěky. Požehnaný je náš Bůh, Jehož příbytkem je tato oslava, díky kterému jsme jedli a skrze Jehož dobro žijeme. Požehnaný je On a požehnané je Jeho Jméno.“*

1. Požehnaný jsi Ty, Hospodine, Bože náš, Králi všehomíra, jenž jsi stvořil vše ke Svě slávě.
2. Požehnaný jsi Ty, Hospodine, Bože náš, Králi všehomíra, stvořiteli člověka.
3. Požehnaný jsi Ty, Hospodine, Bože náš, Králi všehomíra, jenž jsi stvořil člověka k obrazu Svému, v obraze podoby svého modelu a připravil pro něj – z něj – stavbu pro věčnost. Požehnaný jsi Ty, Hospodine, stvořiteli člověka.
4. Sešli radost a potěšení neplodné, skrze shromáždění jejích dětí v jejím středu v radosti. Požehnaný jsi Ty, Hospodine, jenž obveseluješ Fijón jejími dětmi.
5. Obvesel milované druhy tak, jako předtím jsi obveselil svá stvoření v rajske zahradě. Požehnaný jsi Ty, Hospodine, jenž potěšuješ ženicha a nevěstu.
6. Požehnaný jsi Ty, Hospodine, Bože náš, Králi všehomíra, jenž jsi stvořil radost a potěšení, ženicha a nevěstu, plesání a jásot, zábavu, osvícení, lásku, bratrství, mír a společenství. Dej Hospodine, Bože náš, ať je brzy ve městech Jehudy a v ulicích Jeruzaléma slyšet zvuk radosti a potěšení, hlas ženicha a nevěsty, zvuk jásotu ženichů z jejich baldachýnů a mládí z jejich oslav plných písní. Požehnaný jsi, kdo potěšuješ ženicha a nevěstu.
7. Požehnaný jsi Ty, Hospodine, Bože náš, Králi všehomíra, stvořiteli plodů vinné révy.

Předříkávající vypije trochu vína, pak smíchá víno z prvního a druhého poháru a to je podáno ženichovi.

PŘÍLOHA 2 – Obřad slavení manželství byzantské tradice

Dnešní byzantský svatební ritus

(Zpracováno podle neschváleného českého překladu Malého Trebniku, Ruthenska recenze, Řím, 1951 a Malého Trebniku, Ruthenska recenze, I. část, Petra, Prešov, 2006)

Obřad zásnub

Před božskou liturgií stojí kněz ve svatyni a ti, kteří chtějí přijmout manželství, před dveřmi chrámu – muž vpravo od ženy (analogicky k ikonám Krista a Bohorodičky). Kněz žehná třikrát jejich hlavy a uvede je dovnitř, začíná jáhen: „Požehnej, Pane!“ Kněz v úvodní modlitbě vzpomíná na příběh Izáka a Rebeky a žehná snoubencům. Po dvojím vzdání chvály kněz podává prsteny – jeden muži a druhý ženě a muži říká: „*Zasnubuje se služebník Boží, jméno, služebnici Boží, jméno, ve jménu Otce i Syna i Svatého Ducha. Amen.*“

To samé adekvátně upraveno opakuje pro ženu a dělá každému ze snoubenců prstenem kříž nad hlavou a navléká ho na jejich pravou, či levou ruku (podle místního zvyku). Podle libovůle kněz může pokračovat modlitbou, kde opětovně vzpomíná na Izáka a Rebeky a vysvětluje symbol prstenu jako moci nade vším. „*Prstenem získal Josef moc nad Egyptem, Daniel v babylonské zemi.*“ A připomíná, že prsten dostal i marnotratný syn v podobenství, když se vrátil ke svému Otci. Kněz žehná pravicím snoubenců svoláváním moci Boží pravice, která zachránila Izraelity při přechodu přes Rudé moře. Závěrem této modlitby říká: „Ty sám, Vládce, požehnej nebeským požehnáním toto navléknutí prstenů a tvůj anděl ať je provází po všechny dny jejich života.“

Obřad korunovace

Kněz přejde s kadidelnicí před tetrapod a okuřuje tetrapod a snoubence. Všichni zpívají žalm 127 a verš po každé strofě: Sláva tobě Bože náš, sláva tobě. Tím vyprošují snoubencům bázeň před Hospodinem a z toho pramenící dobrodiní a hojné potomstvo.

Kněz se ptá na dvě otázky ženicha a adekvátně upravené otázky klade nevěstě.

1. O jeho/jejím svobodném a pevném rozhodnutí vzít si za manželku ženu /za manžela muže, která/-ý před ním/ní stojí.
2. O jeho/jejím zaslíbení jiné/-mu ženě/muži.

Jáhen řekne „*Požehnej, pane*“ a kněz pokračuje krátkou modlitbou žehnání, po které jáhen recituje přímluvy vyprošující pokojný a dlouhý život a zejména sjednocení a spojení v lásce, aby tvořili jedno tělo.

Kněz pokračuje modlitbou rozpomínání se na veliké Boží skutky s ohledem na člověka a manželství (od Adama a Evy s příkazem plození, množení se a naplnění země; Abrahama a Sárý; Izáka a Rebeky; Josefa a Asenety, Zachariáše a Alžběty až po narození Božího Syna z Marie a požehnání sňatku v Káně) a s prosbou po požehnání daného konkrétního manželství: jak pro samotný pár (prosba o život, vzájemnou lásku, čistotu, hodné děti...), tak i pro jejich širší okolí (prosba o naplnění jejich domova vším dobrým, aby se mohli dělit s jinými).

Následuje slib ženicha a nevěsty jeden druhému (podle zvyku s/bez ukazováčku a prostředníka pravé ruky na evangeliáři; kněz jejich ruky ovine epitračem).

Vlastní slib:

Ženich/nevěsta:

„Já, jméno, беру si tebe, jméno, za manželku/manžela a slibuji ti lásku, věrnost, manželskou úctu a že tě do smrti neopustím. Tak mi pomáhej, Bože, jediný ve svaté Trojici, a všichni svatí.“

Pak si ženich a nevěsta podají ruce, kněz jejich ruce ovine epitračem (spojení pravic), žehná snoubencům znamením kříže a říká: *„Co tedy Bůh spojil, člověk nerozlučuj.“*

Kněz pak vezme koruny a korunuje nejdříve ženicha a poté nevěstu se slovy: *„Korunuje se služebník Boží, jméno, ve jménu Otce i Syna i Svatého Ducha. Amen.“*

Též je třikrát žehná a třikrát říká: *„Hospodine, náš Bože, korunuj je ctí a slávou.“*

Lektor poté zpívá Žalm 20, 8: *„Vsadils jim na hlavu věnce z ryzího zlata, žádali od tebe život; dopřáls jim dlouhá léta. Učinils je věčným požehnáním, oblažils je radostí před svou tváří.“*

Pak následuje čtení úryvku z listu sv. apoštola Pavla Efezským (Ef 5, 20nn) o připodobnění vztahu muže a ženy vztahu Krista a Církve. Pokračuje se čtením evangelia podle svatého Jana o svatbě v Káně Galilejské (Jan 2, 5nn).

Následují prosby za novomanžele a přítomné vrcholící modlitbou Páně.

Pokračuje lid nebo kněz zpíváním tzv. tropárů, v průběhu kterých kněz s novomanželi, kteří se drží za ruku, dělá třikrát kruh kolem tetrapodu nebo oltáře. Je to posvátný tanec – podobný jako při křtu, nebo během svěcení (jáhen, kněz, biskup). Svědci je následují a drží

nad nimi koruny (věnce). Tropary (písňe) jsou totožné s písňemi zpívanými při svátosti svěcení.

Poté, co se vrátí na svá místa, kněz vezme korunu ženicha se slovy: „Buď, ženichu, vyvýšen jako Abrahám a požehnán jako Izák. Rozmnož se jako Jakub, jdi v pokoji a plň v pravdě Boží přikázání.“ Korunu nevěsty bere se slovy: „A ty, nevěsto, buď vyvýšena jako Sára, vesel se jako Rebeka a rozmnož se jako Ráchel. Raduj se ze svého muže a přebývej v mezích Božího zákona, vždyť to je milé Pánu.“ Potom se mají snoubenci políbit, či obejmout.

Následuje závěrečná modlitba žehnání knězem. Po podpisu manželské smlouvy a zazpívání přání „mnoha let“ odcházejí novomanželé doprovázeni knězem ke dveřím kostela.

Zpívá se píseň Likuj Presvjataja Ďivo.

Obřad žehnání a předání společné číše (podle místních zvyklostí)

Po modlitbě Páně kněz zvolá „Pokoj všem. Skloňte své hlavy před Pánem.“ Jáhen, jiný služebník, nebo kněz sám si podá číši s vínem a požehná ji a pronáší modlitbu. Kněz předá číši k napití manželovi, poté manželce, někde je zvykem, že pak přijmou kousky chleba. Tento obřad pití se má opakovat třikrát za zpěvu Žalmu 115, 12 (Kalich spásy...).

Poté, co snoubenci, nikoliv někdo jiný, třikrát okusili víno, kněz někde číši rozbije.

PŘÍLOHA 3 – Obřad slavení manželství západní tradice

Dnešní západní svatební obřad ve mši

(Zpracováno podle: Svatební obřady, Římský rituál, Praha, 2007)

Úvodní obřady

Jsou dva způsoby jak je možno zahájit slavení svatebního obřadu. Prvním je, že kněz, již připravený ke slavení se odebere ke kostelnímu vchodu a přivítá ženicha a nevěstu, následně se koná průvod k oltáři za vstupního zpěvu. Druhou možností je setkání se kněze s novomanželi před oltářem, kde se vzájemně pozdraví a za zpívání vstupního zpěvu kněz přistupuje k oltáři. Poté, co všichni udělali znamení kříže a kněz pozdravil přítomné některou formulí z Římského misálu následuje oslovení nevěsty a ženicha. Je možné je oslovit těmito, nebo podobnými slovy:

„Na N, církev se s vámi raduje a vítá vás i vaše rodiče a přátelé v tento den, kdy stojíte před Bohem, naším společným Otcem, a vstupujete na celý život do manželství. Ať Pán v tento pro vás radostný den vyslyší vaše prosby, ať vám poskytne svou pomoc, chrání vás a dá vám vše, po čem toužíte, a splní všechna vaše přání.“

Vynechává se úkon kajícnosti.

Bohoslužba slova

Bohoslužba slova se koná obvyklým způsobem.

Používané texty jsou různorodé a doporučuje se, aby si je vybrali novomanželé předem.

Po evangeliu kněz poukáže v homilii na tajemství a milost křesťanského manželství, na důstojnost manželské lásky, svátostnou milost a povinnosti manželů. Vychází z posvátných textů a bere přítom ohled na osobní situaci přítomných.

Svatební obřad

Všichni stojí včetně novomanželů. Kněz poté, co je osloví připravenou formulací římského misálu, nebo podobnými slovy, pokračuje otázkami před manželským slibem. Kněz se snoubenců ptá na svobodu jejich rozhodnutí, na jejich vůli k věrnosti a na odhodlání přijmout a vychovat děti.

Vzájemný slib – kněz vyzve ženicha a nevěstu, aby potvrdili toto své rozhodnutí podáním ruky a slavným slibem:

„Já, N, odevzdávám se tobě, N, a přijímám tě za manželku/manžela. Slibuji, že ti zachovám lásku, úctu a věrnost, že tě nikdy neopustím a že s tebou ponesu všechno dobré i zlé až do smrti. K tomu ať mi pomáhá Bůh. Amen.“

Lze použít i alternativní formulaci, nebo lze z pastoračních důvodů projevit vzájemný souhlas způsobem kladení otázek. Kněz klade otázku nejprve ženichovi, pak nevěstě, a oba postupně svůj souhlas stvrzují. Otázky jsou transformací slibu, na který je možno odpovědět „ano“. Pro pestrost uvádíme zde druhou variantu slibu ve formě otázek: Kněz se ptá: *„N, přijímáš N za manželku/manžela a slibuješ, že ji zachováš věrnost v časech dobrých i zlých, ve zdraví i nemoci, v hojnosti i nedostatku, že ji budeš milovat a ctít po celý svůj život, dokud vás smrt nerozdělí?“* ženich, poté nevěsta říká: *„Ano.“*

Kněz přijímá jejich vzájemný souhlas jménem církve a říká některou zvolenou euchologii, např.:

„Ať Bůh ve své dobrotě upevní váš slib, který jste vyjádřili před církví, a naplní vás svým požehnáním. Kněz může položit ruku nebo štólu na spojené ruce již manželů a pokračuje: Co spojil Bůh, ať člověk nerozlučuje.“ Kněz vyzve přítomné ke chvále Boží.

Následuje požehnání a předání prstenů, které jsou znamením věrnosti a lásky. Kněz může prsteny pokropit svěcenou vodou a předá je novomanželům. Manžel navlékne prsten manželce. Může při tom říci: *„N, přijmi tento prsten na znamení mě věrnosti a lásky ve jménu Otce i Syna i Duchu Svatého.“* Podobně navlékne prsten manželovi jeho manželka. Může následovat první manželské políbení. Je možné zazpívat vhodný zpěv.

Přímluvy následují obvyklým způsobem.

Eucharistická bohoslužba

Do eucharistické modlitby se přidává prosba za manžele, při které manželé přistoupí k oltáři a nebo zůstanou na místě a kleknou si. Vynechává se modlitba Pane Ježíši Kriste a hned se připojí Pokoj Páně ať je vždycky s vámi.

Manželé a jejich rodiče a svědkové mohou přijímat pod obojí způsobou (event. i další příbuzní).

Závěr obřadu

Na konci mše kněz žehná manželům i všem přítomným. Po mši novomanželé podepíší se svědky dokumenty o uzavření manželství.

Resumé

Bakalářská práce si všímá slavení obřadů uzavírání manželství ve třech tradicích: židovské, křesťanské byzantské tradici a v křesťanské západní římské tradici. Autorka primárně vychází z historického náhledu na slavení manželství v řecko-římské kultuře a v židovské kultuře, která v průběhu času prošla v obřadu slavení manželství jen minimálními změnami. Všímá si jejich základních prvků a forem slavení.

V práci je sledován vliv těchto kultur na jednotlivé křesťanské tradice a jejich vzájemné prolínání a ovlivňování v závislosti na dějinném průběhu i na geografických okolnostech. Je proveden nástin srovnání svatebních obřadů ve třech zvolených tradicích jako celku, tak jak se dnes v daných tradicích slaví. Je rovněž proveden i nástin srovnání a vývoj jednotlivých symbolů a prvků vyskytujících se v průběhu obřadu uzavírání manželství napříč všemi třemi zvolenými tradicemi. Autorka poukazuje na vzájemné odlišnosti, zvláštnosti a souvislosti ve slavení obřadů uzavírání manželství, ale i totožnosti jednotlivých prvků a symbolů.

Přínosem této práce je nástin srovnání jednotlivých částí obřadů slavení manželství.

Klíčové pojmy: svatební obřad, židovství, byzantská tradice, západní tradice

Rozsah práce: 94 458 znaků (včetně seznamu literatury, bez příloh)

Annotation

Title: Rite of Marriage in the Christian West and Byzantine Tradition and in Jewish Tradition. Attempt of the Comparison.

This baccalaureate work is focused on the celebration of rite of marriage in three traditions: in Jewish, in Christian Byzantine and Christian West tradition. The primary source for the comparison of above mentioned traditions is stated in the historical aside to the Antic Greco-Roman rite of marriage and to the Jewish tradition in which the evolution of this particular rite is throughout the history minimal. Historical aside is based on the identification of the essential elements and signs of the rite of marriage and its celebration form.

There is a tracking of the influence of these cultures on particular Christian traditions there and their mutual interaction with the respect to the historical setting and geographical circumstances. The attempt of the comparison of rites of marriage in selected traditions as they are celebrated nowadays is provided. There is also the attempt to compare the selected symbols and elements throughout the rite of marriage in all three selected traditions. Author is pointing on some mutual distinctions and connections in the marriage celebration as well as on the identical elements and symbols used in the celebration of the rite of marriage.

The work is beneficial in its attempt of comparison of the particular parts of the celebration of the rite of marriage.

Keywords: christian rite of marriage, judaism, byzantine tradition, west tradition